

JURIDISKA FAKULTETEN
vid Lunds universitet

Allan Jusélius

Barns och ungdomars skadeståndsansvar

Examensarbete
20 poäng

Handledare:
Eva Lindell-Frantz

Ämnesområde:
Skadeståndsrätt

Termin:
VT 2001

Innehåll

<u>SAMMANFATTNING</u>	1
<u>FÖRKORTNINGAR</u>	2
<u>1. INLEDNING</u>	3
<u>1.1. Bakgrund</u>	3
<u>1.2. Syfte</u>	3
<u>1.3. Disposition</u>	3
<u>1.4. Litteratur</u>	4
<u>2. ALLMÄNNA SKADESTÅNDSREGLER ENLIGT GÄLLANDE RÄTT: KORTFATTAD ÖVERSIKT</u>	5
<u>2.1 Skada</u>	5
<u>2.2. Culpa</u>	6
<u>2.3. Kausalitet</u>	7
<u>3. BARNES SKADESTÅNDSANSVAR: HISTORIK</u>	9
<u>3.1. Culparegelns framväxt</u>	9
<u>3.2. Rättspraxis angående skadevållande barn</u>	10
<u>3.3. Ansvarsförsäkringens betydelse före skadeståndslagen</u>	11
<u>3.4. Sammanfattning</u>	11
<u>4. JÄMKNING AV BARNES SKADESTÅNDSANSVAR</u>	12
<u>4.1. Bedömningen av vållande enligt 2 kap 2 § skadeståndslagen</u>	12
<u>4.1.1. Vållandebegreppet enligt 2 kap. 1 § och 2 § skadeståndslagen</u>	12
<u>4.1.2. Ansvarsförsäkringens betydelse för skadeståndsskyldigheten</u>	13
<u>4.1.2.1. Allmänna synpunkter</u>	13
<u>4.1.2.2. Några försäkringsvillkor som gäller skadevållande barn</u>	14
<u>4.1.3. Barns vållande enligt skadeståndslagen</u>	16
<u>4.1.3.1. Innebörden av begreppet ”vållande” när det gäller barn</u>	16
<u>4.1.3.2. Individuella förutsättningar för skadeståndsansvar</u>	18
<u>4.1.3.3. Sammanfattning</u>	20
<u>4.2. Skälighetsprövningen enligt 2 kap 2 § skadeståndslagen: allmänna synpunkter</u>	21

<u>4.3. Barnets ålder och utveckling</u>	23
<u>4.3.1. Barn i åldern upp till 15 år</u>	24
<u>4.3.2. Barn i åldern 15-18 år</u>	26
<u>4.4. Handlingens beskaffenhet</u>	28
<u>4.4.1. Barn i åldern upp till 15 år</u>	28
<u>4.4.2. Barn i åldern 15-18 år</u>	32
<u>4.5. Ekonomiska förhållanden</u>	33
<u>4.5.1. Barn i åldern upp till 15 år</u>	34
<u>4.5.2. Barn i åldern 15-18 år</u>	35
<u>4.6. Övriga omständigheter</u>	38
<u>4.6.1. Försäkring och förmögenhet</u>	39
<u>4.6.2. Brottsskadeersättning</u>	41
<u>4.6.3. Allmänna synpunkter</u>	43
<u>4.6.4. Sammanfattning</u>	43
<u>5. AVSLUTANDE SYNPUNKTER</u>	45
<u>KÄLL- OCH LITTERATURFÖRTECKNING</u>	47
<u>RÄTTSFALLSFÖRTECKNING</u>	48

Sammanfattning

Syftet med detta arbete är att klarlägga innebörden och omfattningen av barns skadeståndsansvar på grundval av 2 kap. 2 § skadeståndslagen. Enligt denna bestämmelse, som i realiteten är en jämningsregel trots att den inte är utformad som en sådan, skall barn, som vållar person- eller sakskada, ersätta skadan i den mån det är skäligt med hänsyn till dess ålder och utveckling, handlingens beskaffenhet, föreliggande ansvarsförsäkring och andra ekonomiska förhållanden samt övriga omständigheter. Ansvarsförsäkring, som numera är mycket utbredd, har stor betydelse för jämningsfrågan, och enligt förarbetena till skadeståndslagen skall större hänsyn skulle tas till förekomsten av sådan försäkring på barnets sida på så sätt att som huvudregel ojämkat skadestånd skall utgå om ansvarsförsäkring finns. Dock skall ansvarsförsäkring enligt gällande rätt inte påverka frågan om ett barn överhuvudtaget har skadeståndsansvar på grund av en viss handling. När det gäller denna fråga skulle man enligt uttalanden i propositionen göra en bedömning av barnets beteende som liknar den vållandebedömning enligt culparegeln som görs för vuxna men utifrån mer objektiva kriterier, dvs. man skall ta mindre hänsyn till subjektiva omständigheter.

När det gäller jämkning av skadestånd enligt 2 kap. 2 § skadeståndslagen är det viktigt att skilja mellan barn i åldern upp till 15 år och barn mellan 15 och 18 år. För den förra kategorin tas vid skälighetsbedömningen hänsyn till i princip alla rekvisit i bestämmelsen, men när det gäller den senare ålderskategorin, vilka tidigare hade samma skadeståndsansvar som vuxna, är det i huvudsak ekonomiska förhållanden som kan föranleda jämkning och då i sådana fall då skadeståndet skulle vara oskäligt i förhållande till skadevållarens ekonomi och skulle kunna äventyra hans återanpassning i samhället. Av sådana skäl kan jämkning ske även i fall då skadan vållats genom ett allvarligt uppsåtligt brott, t.ex. grov mordbrand.

Personligen anser jag att den nuvarande regleringen angående barns skadeståndsansvar i huvudsak är tillfredsställande, men att vissa invändningar kan riktas särskilt mot skillnaden i bedömning mellan de minsta barnen och de något äldre barnen. Att reglerna om barns skadeståndsansvar tycks fungera väl beror dock inte så mycket på det rättsliga systemet som på att försäkringsbolagen genom ansvarsförsäkringen frivilligt tagit på sig en stor del av ersättningsansvaret för skador som barn förorsakat, och detta gynnar naturligtvis även de skadelidande.

Förkortningar

FFR	Försäkringsjuridiska föreningens rättsfallssamling
NJA	Nytt Juridiskt Arkiv
Prop.	Proposition
SOU	Statens offentliga utredningar
SvJT	Svensk Juristtidning
RFS	Rättsfall försäkring och skadestånd

1. Inledning

1.1. Bakgrund

Sedan lång tid tillbaka har barn kunnat drabbas av skadeståndsskyldighet, men denna skyldighet har i olika avseenden varit begränsad. Till grund för ansvaret låg tidigare en kortfattad bestämmelse i 1864 års strafflag, och den bestämmelsen ändrades 1924 så att den blev anpassad till ny lagstiftning. Därigenom infördes en möjlighet att använda skälighetshänsyn vid bestämmandet av barns skadestånd. Reglerna om barns skadeståndsansvar återfinns numera i 1972 års skadeståndslag.

1.2. Syfte

Syftet med detta arbete är att klargöra innebörden och omfattningen av barns skadeståndsansvar på grundval av 2 kap. 2 § skadeståndslagen, som i realiteten är en jämningsregel trots att den inte är utformad som en sådan, och vissa andra bestämmelser i gällande rätt. Till barn hänför jag i detta sammanhang personer som inte fyllt 18 år. Enligt nämnda lagrum skall barn som vållar person- eller sakskada ersätta skadan i den mån det är skäligt med hänsyn till dess ålder och utveckling, handlingens beskaffenhet, föreliggande ansvarsförsäkring och andra ekonomiska förhållanden samt övriga omständigheter. På grund av en hänvisning i 2 kap. 4 § skadeståndslagen gäller detsamma då barn vållar ren förmögenhetsskada genom brott. Framställningen är inriktad på utomobligatoriskt skadestånd. Det finns visserligen ingen skarp gräns mellan sådant skadestånd och skadestånd i kontraktsförhållanden, men den sistnämnda typen kan inte behandlas här eftersom framställningen då skulle bli för omfattande. Däremot kommer vissa försäkringsfrågor att beröras även om de egentligen faller utanför det traditionella skadeståndsområdet. Särskilt ansvarsförsäkring har nämligen numera stor principiell och praktisk betydelse för skadeståndsbedömningen inte minst när det gäller barn, både när de är skadegörare och när de är skadelidande. Jag kommer också att gå in på frågan om den nuvarande regleringen av barns skadeståndsansvar är tillfredsställande eller om den bör förändras i något avseende.

1.3. Disposition

Till att börja med kommer de allmänna skadeståndsregler som nu gäller att kortfattat behandlas. Detta är avsett att ge en bakgrund till specialregleringen av barns skadeståndsansvar. Före redogörelsen för detta ansvar ges en kort historisk översikt av barns skadeståndsskyldighet innan skadeståndslagen trädde i kraft. Huvuddelen av framställningen ägnas sedan åt gällande regler om jämkning av skadeståndsansvaret för barn. Särskilda avsnitt innehåller

redogörelser för vållandebegreppet, dvs. förutsättningen för att barn skall bli skadeståndsskyldiga, allmänna synpunkter på skälighetsprövningen enligt 2 kap. 2 § skadeståndslagen samt de olika kriterier för prövningen som anges i detta lagrum. I samband med redogörelsen för rekvisiten i 2 kap. 2 § kommer ansvarsförsäkringens betydelse för jämkningen enligt 2 kap. 2 § att beröras. Här ges också en kortfattad beskrivning av olika försäkringsbolags försäkringsvillkor när det gäller barns skadeståndsansvar. Eftersom detta i huvudsak är en skadeståndsrättslig uppsats finns det inte plats för någon uttömmande redogörelse när det gäller försäkringsfrågor, och regressfrågor behandlas överhuvudtaget inte. Att avsnittet om ansvarsförsäkringens betydelse har placerats före redogörelsen för de övriga rekvisiten beror på att dessa har sin största betydelse för jämkningen när ansvarsförsäkring inte finns och att det kan vara bra att ha detta i minnet när man läser redogörelsen för de andra rekvisiten. Slutligen kommer jag att ange vissa egna åsikter om de nu gällande reglerna.

1.4. Litteratur

Tillgången på litteratur har varierat med de olika avsnitten i uppsatsen. Till de grundläggande skadeståndsreglerna som behandlas i kapitel 2 har litteraturen varit riklig och ett urval av författare har därför gjorts. Här har jag framför allt använt mig av Hellner, Skadeståndsrätt och Karlgren, Skadeståndsrätt. När det sedan gäller den historiska bakgrunden till jämkningsregeln för barn har litteraturen också varit ganska riklig. Här har basen utgjorts av Nils Beckmans "Barns skadeståndsansvar" och Ulf Nordensons "Översikt av svensk rätt beträffande skadeståndsansvar för barn och deras föräldrar". Avsnittet har också kompletterats med rättspraxis från den aktuella tiden. När det till sist gäller framställningen om jämkningsregeln i 2 kap. 2 § skadeståndslagen har tillgången på litteratur varit sparsam och den har huvudsakligen utgjorts av propositionen till skadeståndslagen, två verk av Bertil Bengtsson, "Om jämkning av skadestånd" och "Skadestånd - Lagstiftning och praxis med kommentarer". När det gäller rättspraxis till 2 kap. 2 § har antalet aktuella rättsfall varit litet, men tillgången på äldre sådana ifråga om motsvarande regler varit rikligare.

2. Allmänna skadeståndsregler enligt gällande rätt: kortfattad översikt

För att underlätta förståelsen av redogörelsen för barns skadeståndsansvar behandlas i detta kapitel vissa grundläggande regler om skadeståndsskyldighet. Därvid redogörs i olika avsnitt för skada, culpa, och kausalitet.

2.1 Skada

Enligt 2 kap 1 § skadeståndslagen¹ skall var och en som uppsåtligen eller av vårdslöshet vållar person- eller sakskada ersätta skadan såvida inte annat följer av lagen. När det gäller ren förmögenhetsskada föreligger enligt 2 kap 4 § skadeståndslagen ersättningsskyldighet bara om skadan vållats genom brott. Bestämmelserna om personskada tillämpas enligt lagens 1 kap 3 § också ifråga om psykiskt lidande (kränkning) som tillfogas annan genom brott mot den personliga friheten, genom annat ofredande som innefattar brott och genom vissa andra uppräknade brott.

Med personskador menas i första hand fysiska kroppsliga skador, t.ex. sår, brutna armar, dödsfall, sjukdomar.² Även vissa psykiska skador hör hit, men det lär då krävas att de skall vara medicinskt påvisbara.³ De psykiska besvären kan då hänföras till ersättningsgill sveda och värk (5 kap 1 § skadeståndslagen). Det lidande som avses i 1 kap 3 § är av annat slag och utgör gottgörelse för kränkning av den personliga integriteten. Ett våldtäktsoffer kan t.ex. få ersättning dels för sveda och värk, inklusive psykiska besvär under akut sjukdomstid, dels för kränkning enligt 1 kap 3 § skadeståndslagen.⁴

Till sakskador hör fysiska skador på fast egendom och lösöre, t. ex. sönderslagna föremål, nedbrunna hus och förgiftad mat. Även andra typer av skador faller under denna kategori, t.ex. förlust av egendom och betäckningsskador på hondjur.⁵

Med ren förmögenhetsskada förstås enligt lagens 1 kap 2 § sådan ekonomisk skada som uppkommer utan samband med att någon lider person- eller sakskador. Någon förmås t.ex. genom bedrägeri att satsa pengar i ett

---

¹ SFS 1972:207

² Hellner, J.: Skadeståndsrätt, 5:e uppl. 1995, s. 97 f.

³ Hellner, J.: A.a., s. 396 f.

⁴ Hellner, J.: A.a., s. 394f.

⁵ Hellner, J.: A.a., s. 98 f.

värdelöst företag och drabbas därigenom av förlust.⁶ Det bör här observeras att regeln om att skadeståndsskyldighet vid ren förmögenhetsskada förutsätter brottslig handling endast gäller utomobligatoriska förhållanden (1 kap. 1 § och 2 kap. 4 § skadeståndslagen).

2.2. Culpa

Av 2 kap 1 § skadeståndslagen framgår att skadeståndsansvar förutsätter dels att det finns ett orsakssamband (kausalitet) mellan en persons handlande (eller i vissa fall passivitet) och den uppkomna skadan, dels att vederbörande när det gäller skada handlat med uppsåt eller av vårdslöshet. Andra ord som betyder ungefär detsamma som vårdslöshet är "oaktsamhet", "ovarsamhet" och "försummelse". Sistnämnda ord kan också beteckna uppsåt. När man talar om den i svensk rätt centrala culparegeln menar man att det för skadeståndsskyldighet krävs uppsåt eller oaktsamhet. En gemensam term för dessa slag av subjektivt rekvisit är "vållande".⁷

Uppsåtsbegreppet har samma innebörd i skadeståndsrätten som i straffrätten.⁸ Den som har handlat uppsåtligen har alltså avsett att skadan skulle inträda (direkt uppsåt) eller insett att skadan var en nödvändig följd av handlingen (indirekt uppsåt). Vidare föreligger uppsåt om den handlande insett risken för att skada skulle inträffa och om han skulle, enligt ett hypotetiskt prov, ha handlat på samma sätt även om han varit säker på att skadan skulle inträda (eventuellt uppsåt).⁹ Saken kan numera uttryckas så att vid eventuellt uppsåt den som handlat insett skaderisken men varit helt likgiltig för om den skulle förverkligas.¹⁰

När det gäller att avgöra om en person varit culpös genom att handla oaktsamt frågar man sig om han borde ha handlat på annat sätt än han gjort. För att avgöra detta har man tidigare i doktrinen hänvisat till hur en "bonus pater familias", dvs. en normalt klok, skötsam och erfaren person hade betett sig i den aktuella situationen.¹¹ Denna uppfattning anses numera vara alltför intetsägande, och den har därför ersatts av noggrannare analyser av det handlande som krävs för att undvika skador. Hellner talar i detta sammanhang om handlingsnormer som framgår av författningar, föreskrifter utfärdade av myndighet och prejudikat. Vidare hänvisar han till den sedvana som kan ha utbildat sig inom ett visst område, t.ex. sjukvården. I sista hand måste en fri bedömning göras av de krav som bör ställas på handlandet, och då är särskilt tre faktorer av betydelse, nämligen skaderisken, storleken av den sannolika skadan och möjligheterna att förekomma skadan. Ibland tar

---

⁶ Hellner, J.: A.a., s. 66.

⁷ Hellner, J.: A.a., s. 123 ff.

⁸ Hellner, J.: A.a., s. 124.

⁹ Karlgren, H.: Skadeståndsrätt, 5:e uppl., 1972, s. 55 f.

¹⁰ Jareborg, N.: Straffrättens ansvarslära, 1994, s. 211.

¹¹ Karlgren, H.: A.a., s. 57 ff., Hellner, J.: A.a., s. 125, Dahlman, C.: Konkurrerande culpakriterier, 2000, s. 33ff.

man även hänsyn till en fjärde faktor, den handlandes möjligheter att inse risken för skada. På grundval av en helhetsbedömning av samtliga omständigheter avgörs sedan om ett skadeförebyggande handlande var så starkt motiverat att underlåtenhet att handla på sådant sätt bör leda till skadeståndsskyldighet.¹²

Vid culpabedömningen kan också särskilda omständigheter av olika slag beaktas. Ett handlande kan vara försvarligt och alltså inte culpöst i fall av nödvärn, i nödsituationer, om den skadade samtyckt till skadan eller om någon annan typ av intressekollision förelegat.¹³ En viktig fråga är också vilken hänsyn som skall tas till personliga förhållanden hos den som vållat skadan. Bör en särskilt begåvad och erfaren person bedömas strängare och en okunnig och klumpig person mildare än normalt? Frågan bör förmodligen i allmänhet besvaras nekande, vilket kan sammanhålla med att ansvarsförsäkringar numera ofta täcker skadeståndsskyldigheten. Bedömningen av culpa blir då mera objektiv än tidigare¹⁴; något som är intressant inte minst när det gäller barns skadeståndsansvar. Till detta återkommer jag i kapitel 4.1.3.

2.3. Kausalitet

För att skadeståndsskyldighet skall inträda fordras, oavsett vilket krav som ställs på den subjektiva sidan, att handlingen orsakat skadan. Orsakssammanhang, kausalitet, måste föreligga på två sätt, dels i form av "logisk" kausalitet, dels i form av adekvat kausalitet. En handling har på det förstnämnda sättet orsakat skadan om den enligt ett normalt erfarenhetsmässigt sätt leder till den aktuella skadan och om skadan inte skulle ha uppkommit om handlingen uteblivit. Man säger att handlingen är en tillräcklig och nödvändig betingelse för skadan. Det krävs dock inte, när det gäller uppsåtliga eller culpösa handlingar, att vållandet var huvudorsak till skadan utan att det är tillräckligt att skadeeffekten uppkommit till följd av handlingen i förening med någon annans handlande eller andra faktiska omständigheter. Handlingens effekt på den inträdda skadan får dock inte vara alltför liten.¹⁵ Kravet på adekvat kausalitet innebär att skadeståndsansvaret begränsas ytterligare. Denna kausalitet brister om handlingen visserligen har orsakat skadan på det nyss angivna sättet men detta inte skett på ett typiskt utan mera slumpmässigt sätt. Ett av Karlgren anfört exempel är att en person med bil kör över en annan person som förs till ett sjukhus, som träffas av blixten och brinner ner så att den skadade avlider av brännskador. Man skulle gå för långt om bilföraren i detta fall i skadeståndshänseende skulle bli ansvarig för dödsfallet som inte legat i

---

¹² Karlgren, H.: A.a., s. 125 ff., Hellner, J.: A.a., s.124ff.

¹³ Hellner, J.: A.a., s. 133 ff.

¹⁴ Hellner, J.: A.a., s. 137 f.

¹⁵ Karlgren, H.: A.a., s. 37ff., Hellner, J.: A.a., s. 197ff.

"farans riktning". Omvänt gäller att en skada som ligger i farans riktning ersätts även om det varit mycket osannolikt att vållandet skulle orsaka den inträffade skadan. Enligt ett traditionellt sätt att uttrycka sig föreligger adekvat kausalitet om en speciellt framstående person använder all sin kunskap och erfarenhet och då i efterhand kommer fram till att skadan varit påräknelig.¹⁶ Detta uttryck ger dock knappast tillräcklig ledning eftersom en skada visserligen kan ha varit "påräknelig" men ändå alltför "avlägsen" för att tas i betraktande, dvs. den som handlat hade inte bort ta effekten i beräkning.¹⁷ Hellner anser att hänvisningen till den speciellt framstående personen är lika intetsägande som begreppet "bonus pater familias" men han påpekar att vid en domstolsprövning hänsyn inte endast tas till vad skadevållaren kände till när han handlade utan också till vad i utredningen kommer fram om sannolikheten för skada bl.a. genom att experter hörs.¹⁸

Man kan fråga sig vilken betydelse kravet på adekvans har när det gäller vållande, alltså uppsåtligt eller oaktsamt handlande. Om det subjektiva rekvisitet är uppfyllt bör ju även adekvat kausalitet föreligga. I undantagsfall är detta emellertid inte fallet, särskilt när det gäller uppsåtliga handlingar. En person, som skall ärva en rik farbror, övertalar denne att åka på en semesterresa med flyg i hopp om att flygplanet skall stöta och farbrodern avlida. Allt går som planerat, och syskonbarnet får ärva. Arvtagaren har haft direkt uppsåt ifråga om farbroderns död men kan ändå inte bli skadeståndsskyldig eftersom det inte finns adekvat kausalitet mellan hans handlande och dödsfallet.

En ytterligare begränsning av skadeståndsansvaret anses följa av den s.k. normskyddsläran, enligt vilken skada som faller utanför skyddsändamålet för en skadeståndsregel inte ersätts. Det kan vara fråga om fullt förutsebara skador, som t.ex. då någon skadas när han är på väg för att spela på en kapplöpningsbana och då går miste om en säker spelvinst. Denna förlust är alltså inte ersättningsgill.¹⁹

---

¹⁶ Karlgren, H.: A.a., s. 44ff, Hellner, J.: A.a., s. 205.

¹⁷ SvJT 1980 s. 610, SvJT 1974 s. 37, Dufwa, B.: Flera skadeståndsskyldiga, del II, 1993, s. 987.

¹⁸ Hellner, J.: A.a., s. 205.

¹⁹ Hellner, J.: A.a., s. 211ff.

3. Barns skadeståndsansvar: historik

3.1. Culparegelns framväxt

Enligt äldre rätt, sådan den framgick bl.a. av de svenska landskapslagarna, skulle den som förorsakat en skada betala bot till den skadelidande med vissa fixerade belopp, som inte var anpassade till skadans storlek och då gällde en strikt kausalitetsprincip, d.v.s. boten skulle betalas även om skadegöraren var utan skuld till skadan.²⁰ Under nya tiden trängde den romerskrättsliga culpaprincipen igenom alltmer, först på kontinenten och sedan även i Sverige. I skadeståndsrätten gällde denna princip delvis enligt 1734 års lag men kan anses ha varit i huvudsak införd i vår rätt i mitten av 1800-talet. Huvudregeln var då att barn hade samma skadeståndsskyldighet som vuxna, men enligt 6 kap. 6 § i 1864 års strafflag begränsades denna skyldighet på så sätt att om skadestånd inte kunde erhållas av den som brustit i vården över det barn som var ansvarig för skadan skulle barnet svara för skadan med sin egen egendom. I anslutning till ny lagstiftning om förmynderskap fick 6 kap 6 § SL 1924 följande lydelse: "År skada gjord av person under femton års ålder eller sådan som i 5 kap 5 § omtalas, vare han pliktig att ersätta skadan, om och i den mån det med hänsyn till hans sinnesart, gärningens beskaffenhet och omständigheterna i övrigt må anses skäligt. Vad han sålunda utgivit äge han söka åter av den, som genom underlåten vård om hans person vållat skadan". Utgångspunkten var att barn liksom vuxna kunde bli skadeståndsskyldiga enligt culparegelns, och med den nämnda begränsningen avsåg man att rätta till den brist som bestod i att skadeståndet för bl.a. minderåriga inte kunnat bestämmas efter skälighetsgrunder. Med barnets sinnesart menades särskilt dess inställning, t.ex. om det avsett att åstadkomma skadan eller hur stor oförsiktighet det visat. Med gärningens beskaffenhet avsågs hur farlig den varit. Man borde också ta hänsyn till olikheten i förmögenhetsförhållanden hos skadevällaren och den skadelidande så att skadeståndet jämkades om tillgången på den ena sidan var påtaglig. Domstolarna fick alltså en fri prövningsrätt, och då tog man bort bestämmelsen att den minderåriges ansvar bara var subsidiärt till det ansvar en försumlig vårdnadshavare hade. Den minderåriga skulle i fortsättningen vara ersättningsskyldig solidariskt med en vårdnadshavare som var ansvarig enligt allmänna rättsgrundsatser. Barnet skulle vidare ha regressrätt mot den som vållat skadan genom att försumma vården om barnet.²¹

---

²⁰ Beckman, N.: Barns skadeståndsskyldighet i Försäkringsjuridiska Föreningens publikation nr 7, s. 11, Karlgren, H.: A.a., s. 8f.

²¹ Beckman, N.: A.a., s. 21, Nordenson, U.: Översikt av svensk rätt beträffande skadeståndsansvar för barn och deras föräldrar, bilaga 1 till SOU 1963:33, s. 47ff.

3.2. Rättspraxis angående skadevällande barn

Ett betydande antal rättsfall visar hur 6 kap 6 § SL i dess nya lydelse tolkades ifråga om barn. Av lagtexten framgår att det inte var möjligt att jämka skadeståndet för den som fyllt 15 år trots att den civila myndighetsåldern på den tiden var 21 år. När det gällde barn under 15 år var åldern i rättspraxis viktig vid avgörande om ett barn var skadeståndsskyldigt och i så fall i vilken omfattning. Allmänt kan sägas att skadeståndet reducerades alltmer från 15 års ålder nedåt så att inget skadeståndsansvar ålades barn under 5 år, men även andra omständigheter än åldern har haft stor betydelse.²² I rättsfallet NJA 1948 s. 324 II förpliktades en 5½ års pojke, som (vid vänstertrafik) cyklat på gatans högra sida och kört på en cyklist, att utge ett till en tredjedel jämkat skadestånd, hänsyn togs bl.a. till pojken's ålder. I SvJT 1951 rf s. 496 befriades däremot en femårig pojke från skadeståndsskyldighet. Han hade på cykel kolliderat med en motorcykel och ansågs ha varit oförsiktig men oförsiktigheten bedömdes med hänsyn bl.a. till hans ålder som "förklarlig". Det har emellertid förekommit att ännu yngre barn, som blivit skadat av tredje man, ansetts vara medvällande så att det bara fått jämkat skadestånd. I NJA 1935 s. 446 sprang en 4 års pojke ut på gatan och blev påkörd. Han fick sin ersättning jämkad till hälften på grund av medvällande.

Såväl åldern som barnets "sinnesart" åberopades i rättsfallet NJA 1945 s. 197, där en 13 års pojke under lek med en luftpistol skjutit ett blyhagel mot en 10-årig kamrat. Skadeståndet jämkades till hälften med hänsyn till pojken's ålder och sinnesart samt omständigheterna i övrigt. I NJA 1932 s. 724 anfördes att skada inte åsyftats då en pojke i 10-årsåldern knuffat en jämnårig pojke från en spårvagn. Här jämkades skadeståndet till en tredjedel även med hänsyn till skadegörarens ålder. I vissa rättsfall har hänsyn tagits till om det barn, som orsakat skadan, insett handlingens farlighet eller inte. I FFR 1949:316 hade en 12-åring varnats för att skjuta med pilbåge men ändå skjutit en träpil mot en 10-årig pojke som befann sig i närheten. 12-åringen ansågs ha gjort sig skyldig till betydande ovarsamhet och förpliktades att utge ett till två tredjedelar jämkat skadestånd. Att en skada har uppkommit när flera barn lekt har annars ofta ansetts vara en förmildrande omständighet för skadevällaren.²³

Ett exempel på att skiljaktigheter i förmögenhetsförhållanden haft betydelse utgör rättsfallet NJA 1949 C 608 (ej prövningstillstånd), där en 9 års pojke kastat en sten som träffat en lika gammal flicka på munnen. Här utdömde hovrätten fullt skadestånd med hänsyn till att handlingen var särskilt farlig och pojken rik.²⁴

---

²² Beckman, N.: A.a., s. 8 och 26f., Nordenson, U.: A.a., s. 49f.

²³ Nordenson, U.: A.a., s. 50f.

²⁴ Nordenson, U.: A.a., s. 52.

3.3. Ansvarsförsäkringens betydelse före skadeståndslagen

Före skadeståndslagen var domstolarna i Sverige mycket obenägna att ifråga om barns skadeståndsansvar ta hänsyn till att det fanns ansvarsförsäkring på skadegörarens eller den skadelidandes sida. I Danmark ålades däremot barn full skadeståndsskyldighet när de var ansvarsförsäkrade. Detta stred mot grundprincipen att försäkringsbolaget övertog den försäkrades egen risk och att någon ny ersättningsskyldighet inte uppkom genom försäkringen. Beckman förordade därför att skadeståndet jämkades på vanligt sätt med hänsyn till barnets ålder och gärningens beskaffenhet men att, om skadeståndet täcktes av ansvarsförsäkring, någon ytterligare jämkning inte skulle följa av att ersättningens belopp översteg barnets ekonomiska bärkraft. Detta ansågs också vara gällande rätt i Sverige vid den tiden.²⁵

3.4. Sammanfattning

Sammanfattningsvis vill jag påstå att bedömningen av minderårigas skadeståndsansvar enligt culparegeln varit ganska sträng mot barn under tiden 1924 - 1972. Detta har visat sig i att skadeståndsskyldigheten enligt 6 kap 6 § strafflagen varit obegränsad för personer som fyllt 15 år och i att enligt rättspraxis även små barn i åtskilliga fall ålagts skadeståndsansvar, som dock då jämkats, vanligen till en tredjedel. Även när det gäller frågan om medvållande av skadelidande barn har dessa ofta bedömts strängt så att det skadestånd en vuxen skadevållare skulle utge har jämkats. Förekomsten av skadeförsäkring på den skadelidandes sida tycks under perioden inte ha lett till jämkning av barns skadeståndsskyldighet, och ansvarsförsäkring har haft betydelse bara på så sätt att jämkning för att hindra att barn oskäligt betungades av skadeståndsskyldighet i vissa fall inte skett när ansvarsförsäkring täckt skadeståndet.

---

²⁵ Beckman, N.: A.a., s. 34, Nordenson, U.: A.a., s. 52f.

4. Jämkning av barns skadeståndsansvar

4.1. Bedömningen av vållande enligt 2 kap 2 § skadeståndslagen

4.1.1. Vållandebegreppet enligt 2 kap. 1 § och 2 § skadeståndslagen

Fastän 2 kap. 2 § skadeståndslagen, till vilken 4 § i samma kapitel hänvisar när det gäller barn, i realiteten är en jämningsregel innehåller stadgandet också den grundläggande förutsättningen för ersättningsskyldighet, att barn vållat person- eller sakskada. Såsom tidigare påpekats är ordet "vållande" inte entydigt i juridiskt språkbruk, och man kan fråga sig om detta ord har samma betydelse i 2 kap 1 § och 2 § skadeståndslagen. När det i den förstnämnda paragrafen sägs att skada vållats uppsåtligen eller av vårdslöshet kunde detta tyda på att med vålla menas "orsaka", d.v.s. en objektiv ansvarsförutsättning enligt lagens terminologi. Detta kunde då leda till slutsatsen att det inte skulle krävas culpa enligt 2 kap 2 § skadeståndslagen. Denna slutsats är dock inte riktig utan såsom lagrådet påpekat gäller vållandebedömningen visserligen huvudsakligen frågan om de vanliga kraven på kausalitet, adekvans och rättsstridighet är uppfyllda, men därutöver krävs av barn liksom av vuxna att skadan vållats uppsåtligen eller av vårdslöshet, d.v.s. genom culpa.²⁶ Frågan är dock om detta rekvisit har samma innebörd enligt 2 kap 2 § skadeståndslagen som när det gäller vuxna. Denna fråga diskuterades av departementschefen i propositionen till skadeståndslagen och kommer att behandlas senare i detta kapitel.²⁷ Saken sammanhänger med förekomsten av ansvarsförsäkring, som man enligt lagtexten skall ta hänsyn till när det gäller skäligheten av barns ersättningsskyldighet men som möjligen också har betydelse för bedömning av vållandefrågan. Till en början skall därför ansvarsförsäkringen beröras något.

---

²⁶ Prop. 1972:5 s. 629.

²⁷ Se kapitel 4.1.3 och Prop. 1972:5 s. 163f.

4.1.2. Ansvarsförsäkringens betydelse för skadeståndsskyldigheten

4.1.2.1. Allmänna synpunkter

Ansvarsförsäkringar är numera mycket vanliga. De tecknas bl.a. av privatpersoner och skyddar i första hand dessa mot att bli skadeståndsskyldiga.²⁸ I andra hand förbättrar en sådan försäkring möjligheterna för den skadelidande att få ut skadestånd. De flesta människor riskerar förmodligen att vid enstaka tillfällen bli skadeståndsskyldiga på grund av någon handling som företagits, och skadeståndsansvar uppmuntrar dem att teckna en försäkring som även de skadelidande har nytta av. Samtidigt kan det vara en förutsättning för lagstiftning om skadeståndsansvar att ansvarsförsäkring tecknas. Det är i Sverige ovanligt att sådan försäkring är obligatorisk (se t.ex. trafikförsäkringslagen), men som skäl för att införa eller utsträcka skadeståndsansvaret tycks det numera räcka att ansvarsförsäkring är vanligt förekommande.²⁹

I propositionens allmänna motivering ifråga om skadeståndsansvaret för barn och ungdom anförde departementschefen bl.a. följande. Barnen intar som skadevällare en särställning och är på ett annat sätt än vuxna personer i behov av skydd mot de ekonomiska följderna av skadeståndsskyldighet. Så länge problemen med ersättning för skador inte kunnat lösas direkt genom försäkringar kan man visserligen inte helt avskaffa skadeståndsansvaret för barn. Det blir emellertid ofta uppenbart stötande att ålägga särskilt barn i lägre åldrar ett omfattande skadeståndsansvar som belastar dem ekonomiskt långt in i vuxen ålder. Här ger ansvarsförsäkringen ett effektivt skydd, och ett obligatorium kunde vara värt att överväga. Trots detta bör man tills vidare sträva efter en frivillig lösning. Ett obligatorium skulle kräva en stor och dyrbar administration. Frivillig ansvarsförsäkring är mycket utbredd, och premierna är låga samt överkomliga för var och en. Departementschefens förslag var därför att ansvarsförsäkring skulle tillmätas större betydelse än tidigare när barns skadeståndsansvar bestämdes så att ersättning normalt skulle betalas fullt ut inom försäkringens ram. Han förutsatte att försäkringsbolagen liksom staten och kommunerna engagerade sig för en vidgad upplysningsverksamhet ifråga om värdet av ansvarsförsäkring särskilt för barnfamiljer. Problemet borde därför lösas tillfredsställande på ganska kort tid, och man borde i varje fall pröva dessa möjligheter innan man ytterligare övervägde ett obligatorium.³⁰

Departementschefen fortsatte längre fram i den allmänna motiveringen. Ansvarsförsäkring har numera en sådan utbredning att det skulle vara realistiskt att inte ta hänsyn till att en sådan försäkring är en viktig

---

²⁸ Larsson, M-L.: Hem- och Villaförsäkring – tolkning och tillämpning, 1988, s. 122ff.

²⁹ Hellner, J.: A.a., s. 184ff.

³⁰ Prop. 1972:5 s. 163.

ekonomisk faktor. Vid bedömningen av ett skadevållande barns ekonomi är det därför rimligt att fästa stor vikt vid att det finns ansvarsförsäkring, särskilt som barnet inte blir betungat av att försäkringen tas i anspråk. Från barnets synpunkt är det inte oskäligt ens när det gäller små barn att utnyttja en ansvarsförsäkring så långt försäkringssumman räcker. Om så sker tillgodoses också den skadelidandes intresse av att bli skadeslös så långt som möjligt. Uppenbarligen får försäkringen dock lika litet som ifråga om vuxna påverka den grundläggande bedömningen av barnets handlande så att ett försäkrat barn anses skadeståndsskyldigt när det betett sig på ett visst sätt som överhuvudtaget inte skulle ha lett till skadeståndsansvar för ett oförsäkrat barn.³¹

Ansvarsförsäkring skall enligt gällande rätt i Sverige inte påverka frågan om ett barn har skadeståndsansvar på grund av en viss handling. Ändå har såsom tidigare antytts förekomsten av sådan försäkring viss betydelse för bedömningen av denna fråga. Klart är däremot att det har stor betydelse för jämkning av skadeståndsbelopp om det finns ansvarsförsäkring, och detta gäller inte bara enligt 2 kap. 2 § skadeståndslagen utan också den allmänna jämkningsregeln i 6 kap. 2 § samma lag. I sådana fall sker såsom nämnts regelmässigt ingen jämkning utan fullt skadestånd betalas.

4.1.2.2. Några försäkringsvillkor som gäller skadevållande barn

Ansvarsförsäkring tecknas ofta i samband med andra försäkringar och ingår regelmässigt i bl.a. hemförsäkring. Ansvaret gäller inte bara för den som tar försäkringen utan också för make och hemmavarande barn. I så fall kan skador som ett barn förorsakar ersättas trots att den förälder som är försäkringstagare inte är lagligen skadeståndsskyldig eftersom han eller hon inte försummat att ha uppsikt över barnet. Även i andra fall kan ansvarsförsäkringen täcka skador i större omfattning än skadeståndsansvaret. Här följer en kortfattad redogörelse för några viktiga villkor i ansvarsförsäkringar hos tre större försäkringsbolag, nämligen Folksam, Trygg-Hansa och If.

I Folsams hemförsäkring finns bl.a. följande regler för ansvarsförsäkring gällande fr.o.m. den 1 januari 2001 (bokstavs- och sifferbeteckningarna anger vilken punkt i försäkringsvillkoren det är fråga om). Försäkringen gäller för försäkringstagaren och personer i dennes hushåll som är folkbokförda på samma adress och bor i samma bostad som försäkringstagaren. Den gäller också för barn under 18 år som inte är folkbokfört hos försäkringstagaren under den tid barnet vistas hos denne om han eller hon har laglig vårdnad om barnet. Detsamma gäller vid utövande av umgängesrätt (A2). Vid varje skadetillfälle gäller en grundsjälvrisk av 1200 kr (CA3). Ansvarsmomentet gäller för den försäkrade, d.v.s. i de fall som nu är av intresse för barnet, som privatperson och alltså inte för något

---

³¹ Prop. 1972:5 s. 165.

som har samband med barnets förvärvsverksamhet eller tjänsteutövning (C5). Försäkringen gäller för person eller sakskada som barnet under försäkringstiden orsakar genom vårdslöshet eller på annat sätt blir ersättningsskyldigt för enligt skadeståndsrättsliga regler. Skada orsakad av uppsåt ersätts inte med undantag för skador som orsakats av någon som är i sådant sinnestillstånd som anges i 30 kap. 6 § brottsbalken eller som är under 12 år. Barn upp till fyraårsåldern blir normalt inte skadeståndsskyldiga för skador som de orsakar. Men om ett sådant barn orsakar skada bedömer Folksam barnets ansvar och betalar ersättning som om barnet uppnått fyraårsåldern. Sammanlagt betalar Folksam högst 5 miljoner kr vid samma skadetillfälle och oavsett om flera försäkrade är ansvariga (C2). Försäkringen gäller inte för skada som drabbar någon som försäkringen gäller för (C3). Olika undantag finns från Folksams ersättningsskyldighet. T.ex. ersätts inte skada på egendom som barnet hyrt, lånat, förvarat, transporterat, reparerat, bearbetat eller tagit mer än helt tillfällig befattning med (C4). Försäkringen gäller dock ifråga om hyrd bostad för skador på byggnaden i ganska stor omfattning (C6). Undantag från försäkringen gäller också när barnet ansvarar som ägare, förare eller brukare av motordrivna fordon och åtskilliga andra närmare angivna fortskaffningsmedel (C8).

Trygg-Hansa och If hänvisar när det gäller självrisk till vad som anges i varje försäkringsavtal. För övrigt har dessa bolag i sina hemförsäkringar liknande villkor för ansvarsförsäkring som Folksam. Därför skall bara några centrala avtalsvillkor för de förstnämnda bolagen anges.

Enligt Trygg-Hansas villkor för hemförsäkring som gäller fr.o.m. den 1 juli 2000 är det i allmänhet en förutsättning för skadeståndsskyldighet att den försäkrade varit vårdslös. Ansvarsförsäkringen ersätter inte skada som orsakas genom uppsåtlig handling eller skada som uppstår i samband med att vederbörande utför en uppsåtlig gärning som enligt svensk lag kan leda till fängelse. Dock lämnas ersättning om den försäkrade när skadan orsakas är i sådant sinnestillstånd som avses i 30 kap. 6 § brottsbalken (allvarlig psykisk störning) eller är under 12 år. Försäkringen gäller personskada och sakskada orsakad av barn som inte uppnått sådan ålder att det enligt lag kan förpliktas att utge skadestånd (yngre än ca 4 år) om situationen är sådan att barnet hade blivit skadeståndsskyldigt ifall det varit äldre.

If anger i sina hemförsäkringsvillkor i juni 2000 att den som med uppsåt framkallar ett försäkringsfall inte får någon ersättning (p. 4.6) samt att om en psykiskt störd person eller ett barn under 12 år handlat på ett sätt, som kan leda till att ersättningen minskar eller bortfaller, gäller konsumentförsäkringslagens regler om hur ersättningen skall bestämmas. Om skada orsakats av barn som inte uppnått sådan ålder att det enligt lag kan åläggas skadeståndsansvar ersätter ansvarsförsäkringen skadan som om denna ålder uppnåtts.

Sammanfattningsvis kan konstateras att villkoren i de tre nämnda bolagens ansvarsförsäkringar har i stort sett samma innebörd. Försäkringen gäller för

person- och sakskador som barnet orsakar genom vårdslöshet eller annars blir skyldigt att ersätta enligt skadeståndsrättsliga regler. Skada som barnet uppsåtligt orsakar ersätts inte, men även i sådana fall lämnas ersättning om skadevållaren är under 12 år eller lider av en allvarlig psykisk störning vid skadetillfället. På en viktig punkt kompletteras skadeståndsansvaret av ansvarsförsäkringen på det sättet att försäkringsbolaget betalar ersättning även för skador orsakade av barn som är så unga att de rättsligt sett inte är skadeståndsskyldiga. I försäkringsvillkoren anges att det normalt är fråga om barn yngre än 4 år. Ersättning för skador som barn orsakar lämnas även när den förälder som tagit försäkringen för barnet inte själv är lagligen skadeståndsskyldig eftersom han eller hon inte försummat sin uppsikt över barnet.

4.1.3. Barns vållande enligt skadeståndslagen

4.1.3.1. Innebörden av begreppet "vållande" när det gäller barn

Till en början kan man konstatera att barns viljeliv skiljer sig avsevärt från vuxnas och att man inte kan ställa samma krav på barn som på vuxna när det gäller att handla med omdöme och behärskning. Det är naturligt att särskilt mindre barn handlar obetänksamt och impulsivt, och det ter sig därför förståeligt att skadeståndskommittén uttalade att man vid avgörandet av frågan om ett barn överhuvudtaget skulle anses skadeståndsskyldigt i det enskilda fallet får göra en jämförelse med vad man i allmänhet bör fordra av barn i den aktuella åldern. Departementschefen ansåg dock att det kunde leda till otillfredsställande resultat att strikt följa denna anvisning, och han ansåg att det var normalt att barn upp till ca 10 års ålder åtminstone i särskilt svårbemästrade situationer påtagligt avviker från vuxnas handlingsmönster. Detta gällde bl.a. uppträdande av barn i trafiksituationer. Kommitténs förslag skulle därför leda till att barn i sådana fall undantagslöst undgick skadeståndsskyldighet. På grund av ansvarsförsäkringens utbredning ansåg departementschefen att det vore möjligt att också i fall av detta slag ålägga barn skadeståndsskyldighet och därigenom tillgodose de skadelidandes intresse att få gottgörelse. Frågan om ett barn kan anses skadeståndsskyldigt överhuvudtaget borde därför enligt departementschefen avgöras genom en bedömning av barnets beteende som liknar den vållandebedömning enligt culparegeln som görs för vuxna, men utifrån mer objektiva kriterier, d.v.s. mindre hänsyn till subjektiva omständigheter. Detta skulle i så fall kunna leda till att skadeståndsskyldighet ålades även i det fall barnet handlat i en särskilt krävande situation, t.ex. vid lek. Dock skulle ett barn givetvis inte kunna ådra sig ansvar i en situation då en vuxen inte skulle ha blivit skadeståndsskyldig. Även om 5-6 åringar endast i undantagsfall bör åläggas skadeståndsansvar, gjorde den frekventa förekomsten av ansvarsförsäkring att någon nedre åldersgräns inte borde fastställas. Om försäkring inte fanns borde skadeståndsskyldighet i sådana situationer endast åläggas i

undantagsfall och i så fall med måttliga belopp. De minsta barnen borde dock knappast någonsin åläggas skadeståndsansvar.³²

I specialmotiveringen till 2 kap. 2 § skadeståndslagen uttalade departementschefen att bestämmelsen om barns handlande måste nära ansluta till den vanliga vållandebedömningen beträffande de vuxna, och han ansåg vidare att man inte borde tveka att använda begreppet "vållande" för att, när det gäller barn, beteckna skadeståndsgrundande handlande eller underlåtenhet. Detta berodde bl.a. på att departementschefen själv föreslagit att bestämmelsen om barns skadeståndsansvar även skulle gälla ungdomar mellan 15 och 18 år, d.v.s. personer som enligt departementschefen normalt bär fullt ansvar för sina handlingar och därför skall vara underkastade samma vållandebedömning som vuxna personer. Han uttalade vidare att även om andra bedömningsgrunder måste gälla för barn måste som förutsättning för skadeståndsansvar även för dem gälla att handlandet innefattar ett "beteende som är i viss mening uppsåtligt eller vårdslöst". De tillämpningssvårigheter som denna ändrade bedömning kunde medföra undveks inte genom att man inte använde uttrycket "vållande" i lagtexten. Liknande bedömningsvårigheter mötte nämligen ifråga om det allmänna culpaansvaret när man måste ta hänsyn till subjektiva faktorer hos skadevållaren, t.ex. vilket mått av sakkunskap eller erfarenhet han besitter på ett visst område.³³

Lagrådet instämde i departementschefens uttalanden om de subjektiva förutsättningarna för att barn skulle bli skadeståndsskyldiga, och lagrådet yttrade vidare att skadeståndsansvar enligt lagförslaget nästan aldrig kunde komma ifråga för de allra minsta barnen, t.ex. 2 -3 åringar, och att det i övrigt torde vara avsett att ju äldre och mognare barnet är desto närmare skall bedömningen ansluta sig till de grunder för culpabedömningen som tillämpas beträffande vuxna.³⁴

Uttalandena i propositionen om förutsättningarna för barns skadeståndsansvar är inte helt lätta att tolka. Barn kan naturligtvis inte drabbas av sådant ansvar om samma beteende inte skulle ha lett till skadeståndsskyldighet för en vuxen person. Även i övrigt skall man tydligen ta en viss hänsyn till barnets ålder och mognad. För barn mellan 15 och 18 år görs aktsamhetsbedömningen ungefär som för vuxna, men när det gäller mindre barn skall prövningen av culpa vara mera objektiv än ifråga om vuxna. Vad barn under 15 år inser eller bör inse får då mindre betydelse, men eftersom skadeståndsansvar också för dessa barn, såsom departementschefen framhållit, förutsätter ett beteende som är "i viss mening uppsåtligt eller vårdslöst" kan de allra minsta barnen inte bli skadeståndsskyldiga. Det måste rimligen finnas en åldersgräns under vilken

---

³² Prop. 1972:5 s. 163ff.

³³ Prop. 1972:5 s. 456f.

³⁴ Prop. 1972:5 s. 630.

man överhuvudtaget inte kan tala om uppsåt eller oaktsamhet, men var denna gräns går är inte lätt att säga.³⁵

Det är tydligt att den objektiva bedömning som skall leda till att också mindre barn kan bli skadeståndsskyldiga trots att prövningen av culpa framstår som sträng har nära samband med det numera utbredda bruket av ansvarsförsäkring. Detta har klart uttalats i propositionen till skadeståndslagen. Om sådan försäkring finns i det särskilda fallet skall dock inte påverka bedömningen av om skadeståndsskyldighet föreligger.³⁶

4.1.3.2. Individuella förutsättningar för skadeståndsansvar

Frågan hur objektiv bedömningen av culpa bör vara har ett visst samband med vad en vuxen person med framgång kan åberopa som försvar för ett visst handlande. Barn bör inte vara sämre ställda när det gäller att komma med subjektiva ursäkter.³⁷ Det är enligt gällande rätt osäkert vilken hänsyn man ifråga om vuxna skall ta till individuella omständigheter, såsom att en skadegörare var gammal, sjuk, obegåvad eller oerfaren. Huvudregeln tycks vara att hänsyn inte tas till sådana förhållanden i mildrande riktning. Det är osäkert om ansvaret kan skärpas om vederbörande är speciellt kunnig och erfaren. Man anser när det gäller eventuella förmildrande omständigheter att den som i olika avseenden är mindre väl utrustad får avstå från att utföra handlingar som han inte klarar av. Även här har den utbredda förekomsten av ansvarsförsäkring betydelse som motiv för att culpabedömningen tenderar att bli mer och mer objektiv. Förmodligen tar man dock en viss hänsyn till vilken typ av verksamhet det gäller. Kanske kan en fysisk brist, t.ex. dövhet, ibland verka i mildrande riktning.³⁸ Bristande utbildning hos en övningsledare som till följd därav inte hade förmåga att på egen hand tillägna sig säkerhetsbestämmelser vid skjutning hade i NJA 1966 s. 70 betydelse för utgången, nämligen att han inte blev skadeståndsskyldig. Några bestämda slutsatser kan enligt min mening inte dras av dessa rättsfall från tiden före skadeståndslagens tillkomst.

När det gäller de individuella förutsättningarna för skadeståndsansvar hos barn bör man kunna ta hänsyn till barnets intellektuella utveckling, t.ex. att det är efterblivet, och dess erfarenhet av den situation i vilken en skadegörande handling utförts. Åldern är naturligtvis viktig, åtminstone som nedre gräns för ansvaret hos barn.³⁹ Det finns inte många rättsfall när det gäller gärningar begångna av yngre barn efter skadeståndslagens ikraftträdande. Det mest intressanta är NJA 1977 s. 186.

---

³⁵ Bengtsson, B.: Om jämkning av skadestånd, 1982, s. 300, Hellner, J.: A.a., s. 263ff., Prop. 1972:5 s. 457.

³⁶ Hellner, J.: A.a., s. 264, Prop. 1972:5 s. 460.

³⁷ Bengtsson, B.: A.a., s. 301.

³⁸ Hellner, J.: A.a., s. 137f., Karlgren, H.: A.a., s. 62 och 100f. samt NJA 1948 s. 489.

³⁹ Bengtsson, B.: A.a., s. 302 samt Prop. 1972:5 s. 164 och 461.

En 5-årig och en 3-årig pojke lekte en dag i oktober 1973 på en lekplats omedelbart intill de fastigheter där de bodde. Under leken kastade 3-åringen ett ca 20 cm långt metallrör med vassa kanter mot det äldre barnet som träffades i ena ögat. Detta skadades så allvarligt att det måste bortopereras och ersättas av en protes. Till förmån för 3-åringen gällde en hemförsäkring, som omfattade bl.a. det skadeståndsansvar som kunde åläggas barnet. Den 5-årige pojken yrkade vid tingsrätten förpliktande för 3-åringen och hans mor att till den skadade pojken utge skadestånd. Det åberopades att den 3-årige pojken orsakat skadan genom vårdslöshet och att hans mor Brustit i tillsyn över barnet. Den mindre pojken och modern bestred käromålet. Modern hävdade att hon inte Brustit i tillsyn över 3-åringen. Denne medgav att han orsakat skadan men gjorde gällande att han inte nått sådan ålder eller utveckling att man kunde anse att han genom sitt handlande gjort sig skyldig till uppsåtligt eller vårdslöst vållande. Tingsrätten ogillade käromålet. Den fann inte styrkt att modern gjort sig skyldig till vårdslöshet av beskaffenhet att för henne medföra skadeståndsskyldighet. När det gäller 3-åringen ansåg tingsrätten att han vid olyckstillfället inte nått den mognad att han kunde sägas, i den mening som avses i 2 kap 2 § skadeståndslagen, ha vållat skadan, och han var därför inte skadeståndsskyldig. Hovrätten fastställde tingsrättens dom. HD fastställde hovrättens domslut med följande motivering: "Den pojke som orsakat skadan var vid olyckstillfället något mer än 3 år och 2 månader gammal. Ett barn i denna ålder kan inte anses ha nått den mognad och ha förvärvat det omdöme och de insikter som måste förutsättas för att ett sådant handlande av barnet som här är ifråga skall kunna anses innefatta vållande som avses i 2 kap 2 § skadeståndslagen." Barnet kunde därför inte åläggas att utge skadestånd.

Bertil Bengtsson har gett följande synpunkter i anslutning till detta rättsfall.⁴⁰ Eftersom det rent objektivt sätt förelåg vållande men talan ogillades av subjektiva skäl stämmer utgången med uttalandena i motiven till skadeståndslagen. Domskalet utesluter dock inte att även 3-åringar någon gång kan bli ansvariga för ett handlande som t.o.m. för dem måste te sig farligt och förbjudet. I alla händelser blir en konsekvens av rättsfallet att när barn under tre år eller däromkring orsakar en skada genom obetänksamhet t.ex. i trafiken, de knappast kan göras personligen ansvariga, och möjligen går åldersgränsen högre än så. Eftersom man inte alltid lär kunna lasta föräldrar eller andra för bristande tillsyn - oförutsedda saker kan inträffa - finns det risk för att den skadelidande blir utan ersättning, trots att barnet är ansvarsförsäkrat eller har förmögenhet. Det vore mera konsekvent och dessutom lämpligare från reparations- och riskfördelningssynpunkt, att ifråga om ansvarets förutsättningar istället helt anknyta till vad som kan anses utgöra vållande hos vuxna och därefter använda sig av skälighetsbedömningen för att undvika ett alltför strängt ansvar. Skadeståndsskyldigheten skulle då vanligen falla bort för oförsäkrade småbarn. Det förefaller troligt att ett culpaansvar för barn under 3 - 4 år ansetts strida mot det allmänna betraktelsesättet. De skulle inte ens formellt

---

⁴⁰ SvJT 1981 s. 525f., Bengtsson, B.: A.a., s. 301f.

kunna ådra sig personligt ansvar på grund av eget vållande. Allmänhetens uppfattning borde dock inte ha varit något avgörande hinder mot en rationell regel. Slutresultatet, att full ersättning utgick från barnets försäkring, torde i alla händelser ha tett sig tilltalande för de allra flesta. Rättsläget innebär dock knappast några praktiska olägenheter när, såsom är vanligt, ansvarsförsäkringen också ersätter skada orsakad av småbarn under den ålder där skadeståndsansvar kan åläggas. HD:s synsätt innebär alltså att barnets låga ålder spelar en roll för frågan om ansvar föreligger också när det gäller ansvarsförsäkrade barn. Det är inte fråga om någon objektiv vållandebedömning. Det skulle stämma väl med 1977 års fall om man också beträffande något äldre barn skulle ta hänsyn till deras bristande mognad vid en vållandebedömning. Annars skulle det bli en skarp gräns mellan de minsta barnen, som aldrig betraktas som vållande till en skada, och de något större, där man skulle fordra ett omdöme och en förtänksamhet som går långt utöver det normala. Motiven synes dock i viss mån acceptera en sådan gräns. Man torde dock i vart fall kunna beakta att ett barn är efterblivet i sin utveckling, troligen också att barnet saknar behövlig erfarenhet av en situation som det råkar in i. Men å andra sidan är departementschefens uttalanden även förenliga med att obetänksamma handlingar anses som vållande så snart barnet uppnått sådan ålder att man alls kan tala om vårdslöshet - något som kan bli av betydelse bl.a. vid ovarsamt uppträdande i trafiken. Rättsläget måste alltså anses oklart på denna punkt. Den rättspraxis som förekommit efter 1972 ger knappast någon ledning.

Med tanke på att straffmyndighetsåldern är 15 år bör påpekas att barn under denna ålder kan bli skadeståndsskyldiga enligt regler om skadeståndsansvar för gärningar som utgör brott, t.ex. 2 kap 4 § skadeståndslagen. Sådant ansvar förutsätter då att alla brottsrekvisit föreligger utom straffmyndighetsåldern.⁴¹ I FFR 1976 s. 137 blev 13 – 14 - åriga skolbarn skyldiga att utge skadestånd till en lärare som de kallat vid öknamn. Det tycks ha varit fråga om psykiskt lidande genom brott enligt 1 kap 3 § skadeståndslagen ("ärekränkning eller dylik brottslig gärning").

4.1.3.3. Sammanfattning

Sammanfattningsvis kan man säga följande om förutsättningarna för barns skadeståndsansvar. Barn mellan 15 och 18 år har normalt fullt ansvar för sina handlingar, dvs. bedömningen av vållande blir för dem ungefär densamma som för vuxna. När det gäller mindre barn skall man vid vållandebedömningen inte ta större hänsyn till barnets ålder, mognad, insikter m.m. utan använda mera objektiva kriterier än när det gäller vuxna. Syftet med detta är att barn skall kunna åläggas skadeståndsskyldighet också när barnet orsakat en skada i fall då det hade krävts mycket av barnet om olyckan skulle ha undvikits. Enligt propositionen till skadeståndslagen förutsätter skadeståndsansvaret dock "ett beteende som är i viss mening uppsåtligt eller vårdslöst", och ett barn kan inte bli skadeståndsskyldigt om

---

⁴¹ Prop. 1972:5 s. 567f., SvJT 1981 s. 526.

samma beteende inte skulle ha lett till ansvar för en vuxen person. Den angivna objektiva vållandebedömningen kan inte användas när det gäller de allra minsta barnen, vilka ansetts knappast någonsin kunna bli ansvariga. Man har tydligen betraktat det som orimligt att tala om skadeståndsgrundande vållande hos de minsta barnen, men var gränsen går kan inte anges generellt. Skadeståndstalan ogillades såsom nämnts mot en 3-åring som under lek skadat en kamrat genom att kasta ett metallrör mot kamraten, men Bengtsson sätter ett frågetecken för om utgången blivit densamma ifall barnet slagit kamraten i ansiktet med röret.⁴² Var åldersgränsen går påverkas av vilken mognad och vilket omdöme barnet har i ett visst fall, och subjektiva omständigheter får på det sättet betydelse. Även när det gäller något äldre barn kan man förmodligen ta viss hänsyn till bristande mognad vid avgörande om skadeståndsskyldighet föreligger, men här ger skadeståndslagens förarbeten inte tillräcklig ledning, och rättsläget är alltså oklart. Den utbredda förekomsten av ansvarsförsäkring är den viktigaste anledningen till att vållandebedömningen för barn under 15 år blivit utpräglad objektiv, med undantag för de minsta barnen.

4.2. Skälighetsprövningen enligt 2 kap 2 § skadeståndslagen: allmänna synpunkter

Skadeståndskommittén anförde i sitt betänkande SOU 1963:33 bl.a. följande synpunkter i fråga om skadeståndsansvaret för barn under 15 år. Barn orsakar ofta skador av olika slag, men de bör inte åläggas att alltid svara för den skada de vållar, och inte heller bör deras föräldrar eller vårdnadshavare förpliktas att oberoende av egen försummelse ersätta sådana skador. Tillräckliga skäl föreligger inte att införa obligatorisk ansvarsförsäkring för föräldrar ifråga om skador som deras barn vållar. Barn orsakar i många fall skador av okynne, skadelystnad eller av annan anledning uppsåtligen. Skador på t.ex. motorfordon vållas ofta av ligor där vissa medlemmar kan vara under 15 år. Vid lek skadar barn andra barn, och allvarliga skador uppstår bl. a. när skjutvapen och liknande används. Även om personskador mestadels uppkommer till följd av oförsiktighet är det då och då fråga om uppsåtlig misshandel t.o.m. av allvarligt slag. Föräldrarnas uppfostran är viktigast när det gäller att förebygga sådant beteende hos barn, och även intryck från skolan har betydelse. Skadeståndsansvar har här begränsad betydelse, men det är ändå i Sverige liksom i andra länder regel att också minderåriga barn åläggs skadeståndsansvar, och så bör det vara även i fortsättningen. Barn bör t.ex. betala för uppsåtlig skadegörelse, stölder, misshandel m.m. i den mån de har egna tillgångar, och de bör bli medvetna om att de på detta sätt får stå för vad de gjort, vilket även indirekt kan skärpa föräldrarnas tillsyn. Om det barn som vållat en skada inte belastas för starkt ekonomiskt talar starka billighetskäl för att det skadelidande barnet

---

⁴² SvJT 1981 s. 526.

tillgodoses, och det kan vara rimligt att detta gäller också när ett barn skadar ett annat under lek. Ofta täcker ansvarsförsäkring kroppsskador på barn, och då drabbas skadevållaren inte ekonomiskt av att skadeståndsskyldighet åläggs honom eller henne. Föräldrar som tecknat ansvarsförsäkring är själva vanligtvis intresserade av att ersättning betalas så att varken de eller det skadevållande barnet behöver känna det som en börda att skadan inte blivit ersatt.⁴³

Skadeståndskommittén föreslog att skadeståndsansvaret för barn under 15 år skulle grundas på en allmän skälighetsbedömning av föreliggande omständigheter, och i den föreslagna lagtexten angavs särskilt att hänsyn skulle tas till handlingens beskaffenhet samt barnets ålder och utveckling.⁴⁴

När det gäller äldre barn föreslog kommittén en särskild regel enligt vilken, om skada vållats av någon som fyllt 15 men inte 21 år, skadeståndet kunde jämkas om det med hänsyn till barnets ungdom och övriga omständigheter befanns vara oskäligt betungande. Ifråga om dessa barn redovisade kommittén bl.a. följande synpunkter. Ungdomar som har närmat sig 15 år eller är över denna ålder är i regel fullt intellektuellt utvecklade. De är aktiva och står knappast under föräldrarnas eller andra vårdnadshavares direkta tillsyn annat än i hemmet, men de är omogna och har allt senare kommit att träda in i förvärvslivet. Det kan då verka stötande att döma ut ett stort skadestånd som skadevållaren inte kan betala inom överskådlig tid. En möjlighet att jämka skadeståndsansvaret är därför motiverad men endast under förutsättning att fullt skadestånd skulle bli oskäligt betungande. Det kan då, om ansvarsförsäkring finns, överhuvudtaget inte bli fråga om jämkning så länge skadeståndet inte överstiger ansvarsförsäkringens maximibelopp. Att 21 år valdes som övre åldersgräns berodde på att det ansågs naturligt att anknyta till myndighetsåldern, som på den tiden var 21 år.⁴⁵

I propositionen till skadeståndslagen förklarade departementschefen att han inte hade några väsentliga invändningar mot skadeståndskommitténs allmänna synpunkter på barns skadeståndsansvar. Han uttalade för egen del bl.a. följande. Det är svårt att på ett helt tillfredsställande sätt lösa frågan om ersättning för skador som barn orsakar. Att behålla den då gällande ordningen, som tog stor hänsyn till det skadevållande barnets intressen, skulle ofta leda till otillfredsställande resultat från den skadelidandes synpunkt. Dessa olägenheter kunde inte helt avhjälpas inom ramen för ett skadeståndsrättsligt system. När det gäller frågan om obligatorisk ansvarsförsäkring ansåg departementschefen visserligen i princip att försäkring i stor omfattning bör ersätta skadestånd, särskilt beträffande personsador. Varken skadefrekvensen eller skadornas speciella art utgjorde dock tillräckliga skäl att införa ett system med obligatorisk försäkring. De

---

⁴³ SOU 1963:33 s. 15ff.

⁴⁴ SOU 1963:33 s. 19.

⁴⁵ SOU 1963:33 s. 25ff.

skador barn vållar varandra är knappast särskilt frekventa, och de kroppsskador som barn åsamkar vuxna personer är socialt eller ekonomiskt sett inte heller av speciellt stor betydelse. Att frågan om skadeståndsansvar diskuterats mycket de senaste åren berodde bl.a. på att barnen som skadevållare intar en särställning och på ett annat sätt än vuxna behöver skyddas mot de ekonomiska följderna av skadeståndsskyldighet. Det skulle ofta vara mycket stötande att ålägga t.o.m. yngre barn ett omfattande skadeståndsansvar som belastar dem ekonomiskt långt in i vuxen ålder. Här ger ansvarsförsäkringen ett effektivt skydd, men en obligatorisk sådan försäkring förordades ändå inte eftersom den skulle kräva en omfattande och dyrbar administration. Istället skulle frivillig ansvarsförsäkring, som redan hade stor utbredning, främjas och fullt skadestånd normalt betalas inom försäkringens ram. Slutsatsen blev att den nya lagstiftningen om barns skadeståndsansvar borde bygga på den dittills gällande rätten och endast smärre jämkningar göras i de gällande reglerna.⁴⁶

När det gäller ungdomar över 15 år ansåg departementschefen liksom skadeståndskommittén att det borde införas en möjlighet att lindra skadeståndsansvaret för dem, och han anförde bl.a. följande. Det fanns goda skäl att låta en jämningsregel gälla för denna kategori men endast upp till 18 års ålder. En sådan åldersgräns stämde bättre än en 21-årsgräns med den straffrättsliga regleringen, och även civilrättsligt behandlades 18-åringar i stor utsträckning som vuxna (myndighetsåldern var vid införandet av skadeståndslagen 20 år men sänktes några år senare till 18 år). De reella skälen för en särskild jämningsmöjlighet för unga gjorde sig bara undantagsvis gällande ifråga om personer över 18 år. Frågan var dock om det, som kommittén föreslagit, fanns behov av en särskild jämningsregel för ungdomar mellan 15 och 18 år. Departementschefen ansåg inte detta utan menade att syftet med en sådan jämningsregel kunde tillgodoses genom en allmän bestämmelse om barns skadeståndsskyldighet. 2 kap 2 § skadeståndslagen kom därför att gälla alla barn och ungdomar upp till 18 års ålder, men departementschefen framhöll att detta inte nödvändigtvis innebar att ungdomar i åldrarna 15 - 18 år skulle bli gynnsammare behandlade än kommittén tänkt sig. I dessa fall åsyftades en jämförelsevis restriktiv användning av möjligheten att sätta ned skadeståndet.⁴⁷

4.3. Barnets ålder och utveckling

Enligt det första rekvisitet i skälighetsbedömningen enligt 2 kap. 2 § skadeståndslagen skall hänsyn tas till det skadegörande barnets ålder och utveckling. Vidare skall, enligt vad som också anges i lagrummet, beaktas om ansvarsförsäkring föreligger, och detta har betydelse även för innebörden av övriga rekvisit i samma lagrum. Såsom tidigare angivits sker nämligen

---

⁴⁶ Prop. 1972:5 s. 161ff.

⁴⁷ Prop. 1972:5 s. 168f.

regelmässigt ingen jämkning av skadeståndet när skyldigheten att ersätta skadan täcks av ansvarsförsäkring (se ovan s. 14). Vad som sägs i det följande om barnets ålder och utveckling gäller därför i princip endast fall då ansvarsförsäkring inte helt och hållet innefattar den uppkomna skadan. Att sådan försäkring delvis täcker skadan kan bl.a. bero på att försäkringen har en viss självrisk eller att ansvarsbeloppet är begränsat uppåt och skadan värderas högre än maximibeloppet.

4.3.1. Barn i åldern upp till 15 år

När det gäller jämkning p.g.a. barnets ålder och utveckling uttalade departementschefen i propositionen till skadeståndslagen i huvudsak följande. Den aktuella bestämmelsen i skadeståndslagen skulle ifråga om skadeståndsansvar för barn under 15 år i sak tillämpas på samma sätt som 6 kap. 6 § strafflagen trots skillnaderna i lagrummens lydelse, och detta gällde bortsett från att ekonomiska förhållanden och framför allt föreliggande försäkringsförhållanden skulle tillmätas större betydelse än i dittillsvarande rättstillämpning. Rättspraxis före skadeståndslagens tillkomst skulle alltså vara vägledande när det gällde att bedöma vilken verkan bl.a. barnets ålder och utveckling skulle ha när skada vållats av barn under 15 år. Detta hindrade inte att domstolarna på grund av ändrade livsbetingelser eller värderingar eller andra faktorer vid sidan om skadeståndslagens tillkomst grundade sina avgöranden på andra överväganden än rättstillämpningen dittills baserats på. Domstolarna måste vara fria att anpassa sin praxis efter utvecklingen, men departementschefen ville inte ge mer preciserade riktlinjer för rättstillämpningen än de som gällde hänvisningen till dittillsvarande praxis.⁴⁸

När det gäller åldern och utvecklingen hos barn under 15 år har Bertil Bengtsson påpekat att det finns anledning att fästa vikt vid rättspraxis också från tiden före 1972, och han har vidare anfört följande. Domarna gällde visserligen i allmänhet ansvarsförsäkrade barn, men man har i varje fall inte skäl att utgå från ett mildare ansvar än som på den tiden ålades barn i motsvarande ålder vid liknande handlingar. Så tolkar Bengtsson de enligt hans mening dunkla uttalanden om tidigare praxis som enligt vad nyss nämnts gjorts i propositionen. Bengtsson har tillagt att man numera som regel bör gå direkt på det skadeståndsbelopp som anses rimligt i stället för att som tidigare räkna med kvotdelar, vilket försvårar en jämförelse med äldre rättsfall. Man bör enligt Bengtsson också ta hänsyn till penningvärdets förändringar.⁴⁹

I den följande framställningen gäller generellt att utgången i ett fall givetvis inte bestämts av endast något av kriterierna i 2 kap. 2 § skadeståndslagen. Försök har ändå gjorts att dela upp även rättsfallsavsnitten på de olika kriterierna enligt den angivna dispositionen.

---

⁴⁸ Prop. 1972:5 s. 459f.

⁴⁹ Bengtsson, B.: A.a., s. 307.

När det gäller åldern och utvecklingen hos barn under 15 år finns det knappast några rättsfall av intresse när det gäller handlingar som ägt rum under tiden efter skadeståndslagens ikraftträdande. För tiden dessförinnan kan, utöver de fall som redovisats ovan under avsnittet 3.2., följande rättsfall nämnas.

I NJA 1948 s. 342 I hade en 6-årig pojke tagit en tändsticksask och kort därefter med en tändsticka tänt eld på en halmstack med påföljd att fyra halmstackar och en höstack samt en ladugårdsbyggnad brunnit ner. Pojken hade flera gånger, senast några minuter före antändandet, fått allvarliga förmaningar att inte tända eld på något. Med hänsyn därtill och till pojkens förståndsutveckling måste det enligt tingsrätten antas att pojken förstått att antändandet kunde vålla skada, och han ansågs ha vållat branden genom grov vårdslöshet. Tingsrätten jämkade skadeståndet till hälften med hänsyn till pojkens ålder och omständigheterna i övrigt. Hovrätten ändrade tingsrättens dom på så sätt att skadeståndet jämkades till en tredjedel med hänsyn till pojkens "sinnesart, gärningens beskaffenhet och omständigheterna i övrigt". Pojkens ålder nämndes alltså inte. HD fastställde hovrättens dom.

I NJA 1949 s. 617 hade en 5-årig pojke av sin mor fått en pilbåge med vilken han ensam gått från sin bostad till ett närbeläget villasamhälle. Där träffade han andra barn som också hade pilbågar, och de sköt pilar mot varandras ryggar. 5-åringen avlossade en pil mot en pojke som stod vänd från 5-åringen men såg sig om i samma ögonblick, och han träffades i vänstra ögat så att synen i det närmaste gick förlorad. Den 5-årige pojken medgav genom sin förmyndare att han var skyldig att ersätta skadan, men han yrkade att skadeståndet skulle jämkas till en tredjedel. Så skedde också, varvid tingsrätten hänvisade till skadevållarens ålder och hovrätten till hans "ålder och omständigheterna vid skadans uppkomst". HD meddelade inte prövningstillstånd. Ansvarsförsäkring fanns, men den nämndes inte i domskälen.

I NJA 1949 C 608 hade en 9-årig pojke kastat en sten som råkade träffa en lika gammal flicka på munnen. Hovrätten dömde ut fullt skadestånd med hänsyn till att gärningen var farlig och pojken förmögen. HD meddelade inte prövningstillstånd. Nils Beckman har ansett att anledningen till att prövningstillstånd vägrades kan ha varit att skadevållaren var ansvarsförsäkrad.⁵⁰

I NJA 1949 C 866 hade en 13-årig pojke och flera jämnåriga kastat snöboll mot ett stationshus. En snöboll råkade träffa en glasruta med påföljd att en person som stod och tittade ut fick en glasskärva i ögat. Hovrätten ansåg att den skadevållande pojken särskilt med hänsyn till sin ålder vållat skadan

---

⁵⁰ Beckman, N.: A.a., s. 7.

genom vårdslöshet. Skadeståndet jämkades till hälften. HD avslog ansökan om prövningstillstånd.

I NJA 1960 s. 599 träffades en 10-årig pojke, som tillsammans med två andra pojkar lekte vid en hydda, i ena ögat av en spetsig träflisa som en av de andra pojkarna kastat mot honom på 2-3 meters håll. Den som kastat flisan var knappt 12 år gammal. Det ansågs ha förelegat uppenbar risk för att flisan skulle träffa den andre i ansiktet, och HD ansåg liksom hovrätten att 12-åringen av oaktsamhet vållat ögonskadan. För jämkning av skadeståndet talade enligt HD skadevållarens ålder och att skadan inträffade under lek, med det beaktades även att pojken var så gammal att han bort inse risken med kastet, som inte var ett naturligt led i leken. Skadeståndet jämkades till två tredjedelar med hänsyn till angivna förhållanden och övriga omständigheter i samband med själva gärningen. I domen fanns även ett uttalande om att ytterligare jämkning inte var påkallad eftersom skadeståndet täcktes av ansvarsförsäkring, men i den delen är domskälen ointressanta eftersom i ett sådant fall ingen jämkning skulle ha skett om skadeståndslagen varit tillämplig.

Sammanfattningsvis kan i denna del följande sägas. Rättspraxis före skadeståndslagens tillkomst har berörts eftersom denna praxis enligt uttalanden i propositionen till lagen fortfarande borde vara vägledande ifråga om jämkning av skadeståndet med hänsyn till barnets ålder och utveckling. Såsom angivits i avsnittet 3.2. kan man se en tendens att skadeståndet reducerats alltmer ju yngre barnet varit, och detta bör gälla också idag även om övriga omständigheter har stor betydelse, t.ex. barnets utveckling, d.v.s. grad av mognad. Kraven på hur barn skall handla bör inte vara mindre nu än tidigare, och såsom Bertil Bengtsson påpekat lär skadeståndsansvaret för barn under 15 år i vart fall inte vara mildare efter skadeståndslagens tillkomst än tidigare när det gäller barn i motsvarande ålder vid liknande handlingar.

4.3.2. Barn i åldern 15-18 år

Departementschefen uttalade i propositionen till skadeståndslagen om denna kategori av ungdomar bl.a. följande. Utgångspunkten bör vara att personer över 15 år har fullt skadeståndsansvar enligt culparegeln, och bedömningen skall alltså normalt göras enligt de handlingsnormer som används när vållandefrågan prövas enligt culparegeln. Undantagsvis kan det emellertid bli aktuellt att sätta ned skadeståndsansvaret med hänsyn enbart till skadevållarens ålder och utveckling eller handlingens beskaffenhet eller eljest annat än ekonomiska förhållanden. En jämkning av skadeståndet på grund av sådana omständigheter kan tänkas om den unge är uppenbart utvecklingsstörd eller utan egen förskyllan har försatts i en situation som han inte har fysiska förutsättningar eller tillräcklig psykisk mognad för att kunna klara av så som en vuxen person. Jämkning kan i sådana fall ske om det anses att skadevållaren inte helt kan undgå skadeståndsansvar. Allmänt

sett åsyftas en restriktiv användning av möjligheterna att sätta ned skadeståndet enligt 2 kap. 2 § skadeståndslagen, och vid skälighetsbedömningen skall framför allt de ekonomiska följderna av fullt skadeståndsansvar beaktas.⁵¹

I övrigt diskuterade departementschefen bl.a. betydelsen av skadevållarens ekonomi, något som närmare behandlas nedan i avsnittet om andra ekonomiska förhållanden. Därvid pekade han på att även ett skadestånd som inte var av särskilt stor omfattning kunde nedsättas om detta var skäligt med hänsyn till speciellt ömmande omständigheter, t.ex. att skadevållaren var utvecklingshämmad. Vidare framhölls att också handlingens beskaffenhet måste beaktas, vilken bl.a. innebär att möjligheten att sätta ned skadeståndet bör användas betydligt mera återhållsamt vid uppsåtliga handlingar än vid lindriga förseelser.⁵²

Bertil Bengtsson har uttalat att utgångspunkten torde vara att skadegörande ungdomar i åldern 15-18 år svarar fullt ut och att det i allmänhet bara är ekonomiska skäl som leder till ett lindrigare skadeståndsansvar än vad som blir en följd av den allmänna regeln om vuxnas ansvar. Bengtsson anser att bedömningen väsentligen motsvarar vad som gäller enligt 6 kap. 2 § skadeståndslagen samt att man dock enligt motiven bör beakta bl.a. uppenbara utvecklingsstörningar, som talar för en viss jämkning antingen skadeståndet är betungande i vanlig mening eller inte.⁵³

Ett flertal rättsfall belyser tillämpningen av 2 kap. 2 § skadeståndslagen ifråga om ungdomar i åldern 15-18 år, men de berör i huvudsak hänsynstagande till ekonomiska förhållanden och behandlas längre fram under hithörande avsnitt. Ett par fall skall dock i korthet beröras även här.

I NJA 1976 s. 121 hade en 15-årig yngling misshandlat en 16-årig flicka och dömts till överlämnande till vård enligt barnavårdslagen. Flickan yrkade skadestånd för sveda och värk, lyte och men och förlorad arbetsförtjänst med sammanlagt 12 000 kr. Pojken medgav skadeståndsansvar och vitsordade som skäligt belopp 7 500 kr, men han påkallade jämkning av skadeståndsskyldigheten. Efter redogörelse för pojken ekonomiska förhållanden uttalade HD att jämkning skulle komma huvudsakligen i fall då full ersättning skulle innebära en oskäligt betungande börda för den skadeståndsansvarige och att alltså i första hand de ekonomiska följderna för denne skulle beaktas men att hänsyn även skulle tas till den skadelidandes ekonomi och omständigheterna kring skadefallet. Skadan hade i detta fall vållats genom uppsåtlig misshandel, och enligt HD måste ynglingen, även om han var något omogen för sin ålder, ha förstått att misshandeln kunde tillfoga flickan allvarliga skador. Detta talade emot jämkning av skadeståndet, och det belopp som hovrätten utdömt, 7 500 kr, ansågs inte

---

⁵¹ Prop. 1972:5 s. 461f.

⁵² Prop. 1972:5 s. 462.

⁵³ Bengtsson, B.: A.a., s. 307.

heller vara oskäligt betungande med hänsyn till skadegörarens ekonomi. Nämnda belopp jämkades därför inte.

Rättsfallet NJA 1993 s. 727 gällde skadeståndsskyldighet för tre pojkar i åldern 16 år på grund av mordbrand. Två försäkringsbolag yrkade stora skadeståndsbelopp av skadegörarna. HD förde ett liknande resonemang som i det förra fallet och jämkade skadestånden av ekonomiska skäl. Emellertid uttalade HD också att förhållandena inte var sådana att det fanns anledning att jämka skadeståndsbeloppen med hänsyn till skadevållarnas utveckling även om en av ynglingarna vid skadehändelserna var något omogen för sin ålder.

Sammanfattningsvis kan ifråga om ungdomar i åldern 15-18 år följande sägas. Denna kategori har regelmässigt ojämkat skadeståndsansvar enligt den allmänna culparegeln, och det är i och för sig ointressant om skadevållaren är 15, 16 eller 17 år gammal. Att vederbörande är något omogen för sin ålder leder i princip inte till jämkning, och detta gäller särskilt då skada vållats uppsåtligen. I ömmande fall kan dock jämkning ske med hänsyn till skadevållarens utveckling, men det skall då vara fråga om t.ex. en allvarlig utvecklingsstörning.

4.4. Handlingens beskaffenhet

Detta rekvisit i 2 kap. 2 § skadeståndslagen är praktiskt taget likalydande med 1924 års lydelse av 6 kap. 6 § SL, där det talades om gärningens beskaffenhet. Härmed avsågs gärningens större eller mindre farlighet. Den subjektiva sidan kom däremot in under termen "sinnesart" i sistnämnda stadgande. Den lagberedning som förberett bestämmelsen uttalade nämligen att skadevållarens sinnesart kunde sträcka sig från en ganska obetydlig försiktighet till skadelystet syfte.⁵⁴

Liksom när det gäller barnets ålder och utveckling gäller den fortsatta framställningen i princip endast fall då ansvarsförsäkring inte täcker hela den uppkomna skadan.

4.4.1. Barn i åldern upp till 15 år

Innebörden av rekvisitet "handlingens beskaffenhet" i skadeståndslagen skiljer sig i viss mån från motsvarande rekvisit i den tidigare bestämmelsen. Skadeståndskommittén uttalade i sitt förslag att med uttrycket "handlingens beskaffenhet" åsyftades i första hand de subjektiva omständigheterna, d.v.s. om handlingen var uppsåtlig eller inte, och kommittén tillade bl.a. följande. Givetvis skulle emellertid uppsåtliga handlingar inte alltid, oavsett barnets ålder och övriga omständigheter, leda till strängare bedömning än handlingar som inte var uppsåtliga. Uppsåtliga handlingar kunde bero på

---

⁵⁴ Nordenson, U.: A.a., s. 48, SvJT 1971 s. 27.

okynne som är naturligt för barn i den aktuella åldern medan andra handlingar som orsakar skada kunde åtminstone hos barn som närmar sig 15 års ålder bero på stor likgiltighet för andras intressen. Uttrycket "sinnesart" var inte lämpligt att använda i en ny lag. Enligt förarbetena till lagändringen 1924 avsågs därmed närmast det subjektiva momentet vid handlingen, men språkligt sett förde det tanken till barnets allmänna karaktärsegenskaper. I den mån man kunde ifråga om skadestånd skilja mellan fall som var särskilt klandervärda ur vuxnas synpunkt och andra fall med vilka man hade mera överseende borde detta ske vid bedömningen av handlingens beskaffenhet.⁵⁵

I propositionen till skadeståndslagen biträdde departementschefen i allt väsentligt kommitténs förslag ifråga om den aktuella bestämmelsens lagtekniska utformning, och han tillade bl.a. följande. Det ålderdomliga uttrycket "sinnesart" var inte längre en adekvat beteckning för vad som avsågs. En hänvisning till barnets ålder och utveckling beskrev bättre de förhållanden som i domstolspraxis spelade den avgörande rollen. Att man i det enskilda fallet skulle ta hänsyn till beskaffenheten av barnets beteende och då också till barnets subjektiva inställning i det enskilda fallet var givet. Orden "gärningens beskaffenhet" förde dock för mycket tanken till förfaranden som var brottsliga eller åtminstone moraliskt klandervärda, och därför var uttrycket "handlingens beskaffenhet" att föredra. Den formuleringen uteslöt inte att paragrafen tillämpades när skada någon gång vållades genom underlåtenhet. Departementschefen tycks dock ha ställt sig tveksam till skadeståndsansvar till följd av underlåtenhet med hänvisning till att det var sällsynt att barn under 15 år överhuvudtaget ansågs skyldigt att handla för att förebygga eller avvärja skada. I övrigt uttalade han att rättspraxis före skadeståndslagens tillkomst skulle vara vägledande även när det gällde betydelsen av handlingens beskaffenhet.⁵⁶

Bertil Bengtsson har om detta rekvisit anfört bl.a. följande. Ifråga om handlingens beskaffenhet bör uppsåt ges särskild vikt och misshandel som tonåringar förövat torde liksom allvarliga förmögenhetsbrott ofta medföra fullt skadestånd om det inte finns särskilt ömmande omständigheter. Dock bör man enligt Bengtsson vara försiktig med att anta att mindre barn haft vetskap om att en handling varit av riskabel karaktär. Om t.ex. mindre barn kommer i slagsmål bör man alltså i regel inte anse att allvarlig skada varit åsyftad. Oaktksamhet i trafiken bör liksom andra vårdslöshetsfall bedömas mildt om det är fråga om en naturlig följd av barns obetänksamhet. Äldre rätt bör även på denna punkt ge ledning när det gäller synen på olika handlingstyper.⁵⁷

Bengtsson m.fl. har även uttalat bl.a. följande. Vid sidan av åldern och utvecklingen spelar handlingens beskaffenhet in, d.v.s. under vilka omständigheter skadan har inträffat. Barnets subjektiva inställning kan få

---

⁵⁵ SOU 1963:33 s. 19f.

⁵⁶ Prop. 1972:5 s. 459f.

⁵⁷ Bengtsson, B.: A.a., s. 308.

betydelse, t.ex. om det varit inriktat på att förorsaka skadan. Det kan vara mildrande att skadan orsakats av barnet under lek, vilket är en vanlig situation. Man har då brukat resonera som så att ett barn mera sällan förstår riskerna med en viss lek även om den är farlig, och då har skadeståndsansvaret bedömts mildt. Bedömningen påverkas av vad barnet antas begripa om lekens farlighet. I praxis har skadeståndsansvar åtskilliga gånger drabbat barn ända ner i åldersskiktet 6 - 8 år när de haft insikt om skaderiskerna med luftgevär, pilbåge, slangbåge och andra farliga leksaker. Ifråga om bollspel o.dyl. kan det tänkas att visad hänsynslöshet eller klara avsteg från spelregler leder till skadeståndsskyldighet (i NJA 1974 s. 585 ogillades dock skadeståndstalan mot en 11-åring). Åtminstone när det gäller vuxna anses det ur den skadelidandes synvinkel att deltagandet i lek eller sport ofta innebär ett visst accepterande av lekens eller sportens skaderisker, vilket naturligtvis lindrar skadevållarens ansvar. Vederbörande kan rent av helt befrias från ansvar om handlandet inte bedöms som särskilt farligt. Skälighetsprövningen kan även påverkas av andra förhållanden som närmast har att göra med handlingens beskaffenhet. Att barnet har uppsåt att vålla skada hindrar inte att skadeståndet sätts ned, något som särskilt blir aktuellt ifråga om mindre barn.⁵⁸

Det är svårt när det gäller barn under 15 år att hitta några rättsfall av intresse efter skadeståndslagens tillkomst. Såsom framgår av vad tidigare anförts har emellertid rättsfall från tiden dessförinnan fortfarande betydelse, och några sådana fall skall här beröras. Det är fråga om fall i vilka handlingens beskaffenhet tycks ha varit av större intresse även om andra omständigheter givetvis också haft betydelse för målets utgång.

I NJA 1945 s. 197 hade flera pojkar lekt på en obebyggd tomt i Tureberg utanför Stockholm. En av dem, en 13-åring, hade en luftpistol som laddades med blyhagel. I målet förekom uppgifter om att leken var rymmare och fasttagare eller något liknande. I varje fall avlossade 13-åringen från omkring 5 meters håll med luftpistolen ett skott som träffade en av de andra pojkarna, 10 år gammal, så att ett blyhagel gick in i höger öga. Detta skadades så svårt att det senare måste tas ut. Den skadade yrkade ersättning för läkarintyg, sveda och värk, emaljöga samt framtida men och lyte. HD fann att den som skjutit av vårdslöshet vållat skadan och var skyldig att ersätta den samt att skadeståndsskyldigheten skulle jämkas till hälften med hänsyn till skadevållarens ålder och sinnesart samt omständigheterna i övrigt.

NJA 1948 s. 342 I, som berörts under avsnitt 4.3.1., gällde en 6-årig pojke som antänt bl.a. en ladugård. Såsom nämnts jämkade hovrätten, vars dom fastställdes av HD, skadeståndet till en tredjedel med hänsyn till gärningsmannens sinnesart, gärningens beskaffenhet och omständigheterna i

---

⁵⁸ Bengtsson m.fl.: Skadestånd. Lagstiftning och praxis med kommentarer, 1985, s. 103f.

övrigt. Beckman har uttalat att det i detta fall varit avgörande för utgången att barnet vållat skadan genom grov vårdslöshet.⁵⁹

I NJA 1948 s. 342 II hade en 5-årig pojke, som nyligen lärt sig cykla på en tvåhjuling men enligt fadern förbjudits att åka annorstädes än på en lekplats, cyklat på högra sidan av en gata och där mött en man och hans hustru som cyklade i motsatt riktning. Hustrun väjde åt höger medan mannen kolliderade med pojken sedan mannen enligt vad han uppgav ropat åt pojken att köra åt vänster. Mannen föll omkull och ådrog sig skador liksom cykeln. Domstolarna fann att 5-åringen ensam vållat skadan, och han förpliktades att betala skadestånd, som med hänsyn till hans ålder och omständigheterna i övrigt jämkades till en tredjedel. Beckman säger om detta rättsfall att det är rimligt att förbjuda små barn att cykla på gatorna men knappast att tillåta det med anspråk på att barnen skall visa prov på en vuxens erfarenhet. Om ett barn utan egen förskyllan blir försatt i en situation, för vilken det inte har tillräcklig erfarenhet, måste detta enligt Beckman anses utesluta eller minska skadeståndsansvar.⁶⁰

Rättsfallet NJA 1949 s. 617 har återgetts under avsnitt 4.3.1. Flera barn hade skjutit pilar mot varandra, och en pil som en 5-årig pojke avlossat träffade en annan pojke i ena ögat. Skadeståndet jämkades till en tredjedel med hänvisning till skadevållarens ålder och omständigheterna vid skadans uppkomst.

I NJA 1949 C 608, som också berörts under avsnitt 4.3.1., dömdes en 9-årig pojke att betala fullt skadestånd på grund av att han kastat en sten som träffat en jämnårig flicka på munnen. Här åberopades bl.a. att gärningen var farlig, men det avgörande kan ha varit att skadevållaren var ansvarsförsäkrad.

Även rättsfallet NJA 1960 s. 599 har återgetts under avsnitt 4.3.1. En pojke som var knappt 12 år gammal hade kastat en träflisa som träffade en annan pojke i ena ögat. Skadan ansågs ha vållats av oaktsamhet, och 12-åringen blev skadeståndsskyldig. Skadeståndet jämkades till två tredjedelar med hänsyn till skadevållarens ålder och till att skadan inträffat under lek, men det spelade även in att pojken bort inse risken med kastet. Att gärningen var farlig hade alltså betydelse för utgången eftersom den som vållat skadan borde ha förstått detta.

Sammanfattningsvis kan om handlingens beskaffenhet sägas följande beträffande barn under 15 år. Detta rekvisit syftar främst på det subjektiva momentet, nämligen om den skadegörande handlingen varit uppsåtlig eller oaktsam och i det senare fallet hur stor oaktsamheten varit. Att uppsåt eller grov vårdslöshet förekommit är i och för sig till nackdel för skadevållaren när jämningsfrågan bedöms, men mycket beror på andra omständigheter,

---

⁵⁹ Beckman, N.: A.a., s. 18.

⁶⁰ Beckman, N.: A.a., s. 30f.

t.ex. barnets ålder, och jämkning är inte utesluten ens vid uppsåtliga handlingar. Av betydelse är alltså handlingens farlighet, som den tidigare bestämmelsen syftade på när det talades om gärningens beskaffenhet. Det är emellertid inte fråga om farligheten objektivt sett utan det avgörande är om barnet insett eller bort inse hur farlig handlingen varit. Att skadan inträffat under lek är ofta förmildrande, men rättsfallet NJA 1960 s. 599 är ett exempel på att en ganska liten jämkning skedde i ett sådant fall eftersom barnet bort inse risken för skada till följd av sin handling.

4.4.2. Barn i åldern 15-18 år

När det gäller denna kategori av ungdomar uppgav departementschefen i propositionen, såsom tidigare nämnts, att utgångspunkten borde vara att personer över 15 år i princip har fullt skadeståndsansvar samt att det undantagsvis kan bli aktuellt att sätta ned skadeståndsansvaret med hänsyn enbart till t.ex. handlingens beskaffenhet. Enligt departementschefen var det främst de ekonomiska följderna av fullt skadeståndsansvar som föranledde jämkning, men det var inte ett tillräckligt skäl för jämkning av skadeståndet att skadan var stor i förhållande till skadevållarens förmåga att betala. Andra faktorer kunde nämligen verka i motsatt riktning så att skadevållaren ändå fick utge full ersättning. Framför allt måste, framhöll departementschefen, den skadevållande handlingens beskaffenhet beaktas, vilket innebar bl.a. att jämkning borde användas betydligt mera återhållsamt vid uppsåtliga handlingar än vid lindriga försummelser.⁶¹

Äldre rättsfall är ifråga om ungdomar i åldern 15-18 år av mindre intresse. Några fall som gäller det aktuella rekvisitet i skadeståndslagen skall här beröras.

I NJA 1976 s. 121, som redovisats under avsnitt 4.3.2, hade en 15-årig yngling misshandlat en 16-årig flicka och dömdes för detta brott. Han förpliktades att betala ojämkat skadestånd, 7 500 kr, och HD uttalade att pojken måste ha förstått att misshandeln kunde tillfoga flickan allvarliga skador. Handlingens beskaffenhet, alltså gärningsmannens uppsåt, hade här avgörande betydelse för utgången. En annan sak är att jämkning ändå kunde ha skett om skadeståndet gällt ett stort belopp. Till detta återkommer jag i avsnitt 4.5.

RFS 1985:5 gällde uppsåtlig skadegörelse bestående i att två 15-åriga pojkar krossat 48 fönster i en armén tillhörig gymnasieskola. Staten yrkade skadestånd med 19 700 kr, och pojkarna medgav skadeståndsskyldighet men yrkade jämkning enligt 2 kap. 2 § skadeståndslagen. Svea hovrätt, som var sista instans i detta fall, utdömde fullt skadestånd och konstaterade att förstörelsens omfattning visade att det inte varit fråga om någon tanklös impulshandling utan om en medveten förstörelse som pågått under en längre

---

⁶¹ Prop. 1972:5 s. 461f.

tid. Hovrätten uttalade vidare att handlingens beskaffenhet medförde att det inte var tillräckligt för nedsättning av skadeståndet att skadevållarna "för närvarande" saknade ekonomiska resurser eller att staten var skadelidande. Domen i detta rättsfall ligger som synes i linje med det föregående fallet.

Även i RH 1991:2 hade uppsåtsfrågan betydelse för utgången. I detta fall hade en 16-årig pojke gjort sig skyldig till tillgrepp av fortskaffningsmedel, vårdslöshet i trafik, olovlig körning och rattfylleri. Ett försäkringsbolag yrkade skadestånd av pojken med 67 362 kr för bl.a. skador som uppstått på det tillgripna fordonet under körning. Tingsrätten utdömde det yrkade beloppet medan Hovrätten för Västra Sverige jämkade skadeståndet till 30 000 kr. Som skäl anfördes att 16-åringen inte hade några tillgångar och inte skulle få några arbetsinkomster de närmaste tre åren samt att skyldighet att utge skadestånd med fullt belopp därför skulle bli oskäligt betungande för honom. Hovrätten åberopade också att, även om skadorna uppkommit i följd av brott, inget hade framkommit som tydde på att gärningsmannen haft avsikt att skada bilen. Det belopp som utdömdes hade han enligt vad hovrätten uttalade möjlighet att åtminstone på sikt klara utan oskäligen uppoffringar. I fallet hade alltså både handlingens beskaffenhet, bl.a. frånvaron av skadeavsikt, och ekonomiska förhållanden betydelse för hovrättens ställningstagande.

Om ungdomar i åldern 15-18 år kan allmänt sägas att de, såsom redan nämnts, som huvudregel har fullt skadeståndsansvar samt att skadeståndet undantagsvis kan jämkas med hänsyn till handlingens beskaffenhet. Att gärningen är uppsåtlig talar starkt mot jämkning enligt detta kriterium, men annars gäller vad tidigare sagts om barn under 15 år i princip även för äldre barn. För dessa kan säkerligen jämkning av skadeståndet ske t.ex. med hänsyn till att en skada uppstått till följd av en lindrig trafikovarsamhet.

4.5. Ekonomiska förhållanden

Det fjärde rekviritet i 2 kap. 2 § skadeståndslagen gäller skadevållarens ekonomiska förhållanden. I propositionen betonade departementschefen att stor hänsyn skulle tas till dessa förhållanden och att detta särskilt borde nämnas i lagtexten. På den punkten skulle rättstillämpningen delvis ändras till följd av den nya lagstiftningen, och departementschefen ansåg det då inte tillräckligt att inrymma de ekonomiska förhållandena i hänvisningen till övriga omständigheter i lagtexten. Detta var särskilt viktigt när man införde en gemensam regel för barn under 15 år och ungdomar över 15 men under 18 år. För den sistnämnda ålderskategorin skulle det i allmänhet bara bli ekonomiska skäl som ledde till lindrigare skadeståndsskyldighet än som blev en följd av den allmänna culparegeln. Liksom i avsnitten om barnets ålder och utveckling samt handlingens beskaffenhet är det när det gäller

rekvisitet ekonomiska förhållanden en förutsättning för jämkning att ansvarsförsäkring inte finns eller inte räcker till.⁶²

4.5.1. Barn i åldern upp till 15 år

Ifråga om denna kategori anförde departementschefen i propositionen följande. Tidigare praxis borde vara vägledande också när det gällde vilken betydelse det skadevållande barnets ekonomi skulle ha om ansvarsförsäkring saknades eller inte var otillräcklig. Den ökade hänsynen till sådan försäkring måste dock inverka när det gällde att avgöra betydelsen av att ett barn har förmögenhet utan att vara försäkrad. Det var dock ganska sällsynt att ett förmöget barn saknade ansvarsförsäkring, men om en sådan ändå inte fanns berodde detta närmast på försummelse från vårdnadshavarens sida. Det var då i regel inte den skadelidande utan barnet som fick ta de ekonomiska konsekvenserna av försummelsen i varje fall när den skadelidande hade sämre ekonomi än skadevållaren och dessutom inte var skyddad av försäkring utan att hans underlåtenhet att teckna försäkring ansågs bero på försummelse.⁶³

Bertil Bengtsson har i denna del redovisat följande synpunkter. Om det skadevållande barnet har en förmögenhet som helt täcker skadeståndet bör detta inte automatiskt leda till att barnets åläggs fullt skadeståndsansvar. I tidigare praxis, som man enligt motiven bör beakta, lär man ha tagit hänsyn även till annat än förmögenheten. Man bör inte tvinga barnet att göra sig av med egendom som det verkligen behöver. Barnets tillgångar är antagligen avgörande bara när skadan jämförd med dem är obetydlig. Förmögenheten är annars bara en faktor vid skälighetsbedömningen, och skadeståndet bör kunna jämkas om den skadelidandes behov är ringa. Möjligen skulle en stor förmögenhet hos det skadevållande barnets föräldrar kunna beaktas så att barnet får en bättre start i livet, men i och för sig bör större vikt inte läggas vid detta. Efter tillkomsten av 6 kap. 2 § skadeståndslagen år 1975 är det i viss mån tvivelaktigt att, såsom departementschefen gjort i 1972 års proposition, beakta försummelse av föräldrar att hålla barn ansvarsförsäkrade.⁶⁴ I 1975 års proposition avvisade nämligen departementschefen tanken att man skulle kräva av privatpersoner att de alltid skulle ansvarsförsäkra sig, tydligen oavsett deras förmögensställning.⁶⁵ Bengtsson uttalade vidare att man borde göra en prognos över barnets inkomstmöjligheter i framtiden och då ta hänsyn exempelvis till om en tonåring var utan arbete eller var på väg att skaffa sig högre utbildning. Slutligen hänvisade Bengtsson till att man enligt 1972 års proposition skulle vara mycket försiktig med att antecipera framtida ändringar av ett barns ekonomi.⁶⁶

---

⁶² Prop. 1972:5 s. 459.

⁶³ Prop. 1972:5 s. 460f.

⁶⁴ Bengtsson, B.: A.a., s. 308f.

⁶⁵ NJA II 1975 s. 568, Bengtsson, B.: A.a., s. 262.

⁶⁶ Bengtsson, B.: A.a., s. 308f. och Prop. 1972:5 s. 165.

Frågan hur skadeståndets storlek skall fastställas har betydelse för alla barn under 18 år och skall därför beröras redan här. Som framgår av redovisningen ovan av rättsfall från tiden före skadeståndslagens tillkomst bestämdes ersättningen på den tiden vanligen till en kvotdel av fullt skadestånd. I propositionen föreslog departementschefen att den metoden inte längre skulle användas utan skadeståndet regelmässigt bestämmas till ett visst angivet belopp. Till stöd härför anförde han följande. Att skadeståndet fastställs på detta sätt är naturligt med hänsyn till handlingens beskaffenhet, barnets ålder och utveckling samt de ekonomiska förhållandena. Särskilt gäller det om man som föreslås skall i större utsträckning beakta ansvarsförsäkring. En kvotdelsberäkning kan vara otillfredsställande framför allt när kvoteringen skall styra framtida krav. När en kvot bestäms har skadeståndskravets storlek stor betydelse, men en tillämpning av den från början fastställda kvoten kan få orimliga följder om det senare framställs nya krav som inte kunde förutses i domen. Det kan då bli nödvändigt att i ett senare mål bestämma en annan kvot än det först fastställda, men i så fall förlorar man till stor del fördelarna med kvotdelssystemet.⁶⁷

Departementschefen ansåg alltså att skadestånd som barn skulle betala i allmänhet borde bestämmas till ett visst angivet belopp i pengar men att i vissa fall en kvotdelsbestämning var att föredra. I praxis efter skadeståndslagens tillkomst tycks skadeståndet också regelmässigt ha fastställts till ett bestämt belopp.

Med hänsyn särskilt till ansvarsförsäkringens ökade betydelse är äldre rättspraxis när det gäller betydelsen av ekonomiska förhållanden numera av mindre intresse och ska därför inte beröras här. I stort sett saknas också vägledande rättsfall för tiden efter skadeståndslagens tillkomst.

4.5.2. Barn i åldern 15-18 år

Såsom tidigare angivits har en restriktiv användning av möjligheten att sätta ned skadeståndet åsyftats för denna kategori, och det är särskilt de ekonomiska följderna av fullt skadeståndsansvar som skall beaktas. Departementschefen framförde i propositionen följande synpunkter. Skadeståndet borde jämkas bara om det annars blev oskäligt betungande för skadevållaren. Vid denna prövning borde man inte fästa avgörande vikt vid skadans absoluta storlek utan man måste sätta skadeståndets storlek i relation till skadevållarens ekonomi och dessutom ta hänsyn till omständigheterna vid skadans inträffande. Skadeståndsansvaret för ungdomar i åldern 15-18 år borde alltså lindras bara när omständigheterna vid skadefallet i förening med att skadan från skadevållarens synpunkt var stor gjorde det oskäligt att ålägga honom full skadeståndsskyldighet. Här

---

⁶⁷ Prop. 1972:5 s. 166f.

borde, såsom tidigare påpekats även andra faktorer beaktas, såsom att skadevällaren är utvecklingshämrad eller att handlingen är uppsåtlig. Hänsyn måste också tas till den skadelidande så att nedsättning av skadeståndet inte borde ske om det var oskäligt mot honom. Ett skäl att ålägga fullt skadeståndsansvar även vid en omfattande skada kunde vara att den skadelidande hade det dåligt ställt ekonomiskt och inte var försäkrad. Däremot var det inte ett självständigt skäl för jämkning att den skadelidande var förmögen eller hade försäkringsskydd. Den skadeståndsregel som det här var fråga om hade tillkommit av hänsyn till skadevällarens situation.⁶⁸

I propositionen diskuterades också möjligheten att skadevällaren efter det att skadeståndet fastställts i rättegång får förmögenhetstillgångar som gör att en nedsättning av ersättningen i efterhand kan verka oskälig. Som en remissinstans påpekat var det inte möjligt att ta upp frågan om skadeståndets storlek till ny prövning. Departementschefen menade dock när det gällde ungdomar i åldersgruppen över 15 år att man normalt sett redan från början kunde räkna med att vederbörande skulle få ökade ekonomiska resurser inom en överskådlig framtid, vilket man kunde ta hänsyn till vid skälighetsprövningen. Olägenheter behövde därför bara befaras i undantagsfall, och några speciella regler för att motverka sådana olägenheter ansågs inte påkallade innan man fått erfarenhet av den aktuella bestämmelsens tillämpning.⁶⁹

Bertil Bengtsson har framhållit att när ungdomar begått brottsliga handlingar bör man ta hänsyn till om jämkning av skadeståndet underlättar skadevällarens återanpassning i samhället. Han bör helst inte få en skadeståndsbörda som gör att han inte ens försöker återanpassa sig eftersom han ser detta som hopplöst. Det krävs dock enligt Bengtsson att återanpassning verkligen är en realistisk möjlighet för att jämkning skall kunna ske, och han hänvisar som jämförelse i detta sammanhang till rättsfallet NJA 1979 s. 581, som visserligen gällde jämkning enligt 2 kap. 3 § skadeståndslagen.⁷⁰

Fallet gällde en 26-årig man som dömdes för bl.a. postrån och överlämnades till sluten psykiatrisk vård på grund av djupgående psykisk abnormitet. Han förpliktades av hovrätten och HD att utge ojämkat skadestånd, 9 646 kr, till postverket av följande skäl. Den dömde hade trots sin psykiska abnormitet handlat med full insikt om vad han företog sig. Trots detta var det möjligt att nedsätta skadeståndet enligt 2 kap. 3 § skadeståndslagen om det inte var oskäligt mot den skadelidande. Då krävdes emellertid för nedsättning att det med hänsyn till beloppets storlek och den skadeståndsskyldiges situation kunde antas på ett avgörande sätt försvåra hans anpassning i samhället om fullt skadeståndsansvar ålades. Eftersom så inte var fallet här utdömdes utdömdes alltså fullt skadestånd.

---

⁶⁸ Prop. 1972:5 s. 461f.

⁶⁹ Prop. 1972:5 s. 462f.

⁷⁰ Bengtsson, B.: A.a., s. 309.

Ett par rättsfall ifråga om ungdomar i åldern 15-16 år gällande tillämpning av 2 kap. 2 § skadeståndslagen skall här beröras.

NJA 1976 s. 121 har redovisats tidigare under avsnitt 4.3.2. HD utdömde här fullt skadestånd, 7 500 kr, trots att den 15-årige skadevållaren var något omogen för sin ålder. Huvudregeln att skadeståndet inte bör jämkas vid uppsåtligt brott följdes i detta fall, men ett viktigt skäl var att skadeståndet var ganska litet och därför inte särskilt betungande för skadevållaren.

Helt annorlunda var situationen i NJA 1993 s. 727, som i korthet berörts under nyssnämnda avsnitt. I detta fall hade tre 16-åriga pojkar, N, M och O, dömts för mordbrand i en skola, och N hade dessutom dömts för grov mordbrand i en simhall. Stora skador uppstod, särskilt i simhallen. Två försäkringsbolag, Trygg-Hansa och Wasa, yrkade skadestånd. Trygg-Hansa krävde att de tre pojkarna skulle solidariskt betala 918 000 kr på grund av branden i skolan och att N skulle betala 27 miljoner kr på grund av branden i simhallen. Bolaget var nämligen skyldigt att ersätta den kommun där skolan och simhallen var belägna med dessa belopp. Wasa yrkade att N skulle betala 32 791 kr på grund av branden i simhallen. HD jämkade skadeståndet kraftigt och ålade ingen av pojkarna solidarisk betalningsskyldighet. N förpliktades att till Trygg-Hansa betala 100 000 kr för branden i skolan och 350 000 kr för branden i simhallen samt att till Wasa betala 20 000 kr. De båda andra pojkarna förpliktades att till Trygg-Hansa betala 150 000 kr var för branden i skolan.

I de utförliga domskälen uttalade HD i huvudsak bl.a. följande. Av förarbetena till 2 kap. 2 § skadeståndslagen framgår att det beträffande ungdomar mellan 15 och 18 år är tänkt att den möjlighet till jämkning som bestämmelsen ger skall användas jämförelsevis restriktivt. Beträffande denna ålderskategori är det framför allt de ekonomiska följderna av fullt skadeståndsansvar som skall beaktas vid skälighetsbedömningen. När skadan har vållats genom en uppsåtlig handling bör enligt förarbetena möjligheten att sätta ned skadeståndet användas med betydligt större återhållsamhet än vid alldagliga försummelser av lindrig art. Jämkning behöver inte vara utesluten ens vid skada på grund av uppsåtligt brott om det i övrigt finns starka skäl för att skadeståndet sätts ned, t.ex. hänsyn till den brottsliga möjligheter till återanpassning. Jämkning är också tänkbar när skadan vida överstiger vad skadevållaren kunnat räkna med. Med hänsyn till N:s ekonomiska förhållanden framstår en skyldighet för honom att betala det skadestånd hovrätten efter jämkning bestämt, drygt 1,2 miljoner kr, som utomordentligt betungande. Det är även klart att ett skadestånd av den storleken skulle på ett avgörande sätt äventyra hans återanpassning i samhället. På den skadelidandes sida finns i detta fall inte något behov av skadeståndet som talar mot en ytterligare jämkning. Vidare bör beaktas att N knappast förstått att branden i simhallen skulle bli så omfattande som den blev. Det sammanlagda skadeståndet för N bör sättas ned ytterligare trots att han begått uppsåtlig brottslighet av allvarligt slag som orsakat skada till

betydande värde. Att brottsligheten som orsakat skadorna är så allvarlig medför dock att jämkningen inte kan bli så stor som hänsynen till hans återanpassning egentligen skulle påkalla. Med hänsyn till M:s och O:s ekonomiska förhållanden framstår en skyldighet att betala det skadestånd hovrätten efter jämkning bestämt, 450 000 kr solidariskt med N, som mycket betungande, och ett skadestånd av den storleken skulle också utgöra ett starkt hinder för deras återanpassning. Inte heller talar försäkringsbolagens behov av skadeståndet mot en ytterligare jämkning. På grund av det anförda bör skadeståndet, trots att M och O gjort sig skyldiga till uppsåtlig brottslighet av allvarligt slag, sättas ned till 150 000 kr för var och en av dem.

Ingen av de tre skadeståndsskyldiga ålades alltså solidarisk betalningsskyldighet. Enligt 6 kap. 3 § skadeståndslagen svarar två eller flera som skall ersätta samma skada solidariskt för skadeståndet, i den mån inte annat följer av att begränsning gäller i den skadeståndsskyldighet som åvilar någon av dem. Det undantag som här gäller kan bli aktuellt vid jämkning av skadestånd som skall betalas av mer än en person. Det kan då vara särskilt betungande för någon eller några skadeståndsskyldiga att betala inte bara den ersättning som bedöms vara vederbörandes del av den totala skadan utan också hela skadeståndet solidariskt med andra.⁷¹

Sammanfattningsvis kan sägas att tillkomsten av 2 kap. 2 § skadeståndslagen inneburit en stor förändring av rättsläget för ungdomar i åldern 15-18 år. Dessa behandlades tidigare i skadeståndshänseende helt som vuxna, och som huvudregel har de även nu fullt skadeståndsansvar. Skälighetsbedömningen enligt nämnda lagrum innebär emellertid att skadeståndet kan jämkas framför allt med hänsyn till ekonomiska förhållanden, och ungdomar i denna ålder kan få kraftig jämkning om det kan underlätta deras återanpassning i samhället. Det är ju inte realistiskt att förplikta någon att betala ett så stort skadestånd att han eller hon anser det helt meningslöst att försöka betala ens en del av beloppet.

4.6. Övriga omständigheter

Det femte och sista rekvisitet i 2 kap. 2 § anger att hänsyn skall tas till övriga omständigheter. Före skadeståndslagens tillkomst, när bl.a. barns skadeståndsansvar reglerades i 6 kap. 6 § strafflagen, innefattades i rekvisitet ”omständigheterna i övrigt” även de ekonomiska förhållandena hos både skadevällaren och den skadelidande, och särskild hänsyn skulle då tas till föreliggande försäkringar.⁷² Efter tillkomsten av 2 kap. 2 § skadeståndslagen avses med ”övriga omständigheter” främst den skadelidandes ersättningsbehov, och man tar vid bedömningen av detta

---

⁷¹ Prop. 1972:5 s. 588ff. och 644.

⁷² Prop. 1972:5 s. 458ff.

hänsyn till förmögenhet och försäkring på den skadelidandes sida och om ersättning kan lämnas enligt brottsskadelagen (1978:413).⁷³

4.6.1. Försäkring och förmögenhet

I propositionen till skadeståndslagen nämnde departementschefen betydelsen av försäkring på den skadelidandes sida, men han ansåg att frågan måste avgöras av domstolarna i varje enskilt fall. Inte heller när det gäller summaförsäkring ville departementschefen uttala sig. Dock ansåg han att förekomsten av skade- eller summaförsäkring på den skadelidandes sida i regel inte borde medföra jämkning av skadeståndet till den del detta täcktes av skadevållarens ansvarsförsäkring.⁷⁴ Departementschefen kommenterade i specialmotiveringen till 2 kap. 2 § saken och anförde där bl.a. följande. Tillbörlig hänsyn skulle tas till den skadelidandes intresse. Om en jämkning av skadeståndet var oskälig mot den skadelidande borde den inte komma ifråga och om den skadelidande hade dålig ekonomi och saknade försäkring kunde detta utgöra ett skäl till att ålägga fullt skadestånd även om skadan var omfattande. Vidare ansåg departementschefen att om den skadelidande var förmögen eller var skyddad av försäkring detta däremot inte utgjorde ett självständigt skäl för jämkning av skadeståndet. Det påpekades att 2 kap. 2 § skadeståndslagen tillkommit för att hänsyn skulle tas till skadevållarens situation.⁷⁵

Bertil Bengtsson har när det gäller innehållet i rekvisitetet ”övriga omständigheter” uttalat att man enligt motiven skall ta hänsyn till förmögenhet samt summa- och skadeförsäkring och till om den skadelidande var självförsäkrare eller om han försummat att försäkra skadad egendom. Bengtsson anser vidare att man vid misshandel eller annat våld skall ta hänsyn till om det varit möjligt för den skadelidande att få ersättning ur det överfallsskydd som finns i hem- och villaförsäkringar.⁷⁶

Att någon är självförsäkrare innebär att denne inte vill teckna försäkring eftersom riskutjämning genom försäkring inte anses vara fördelaktigare än riskfördelningen inom den verksamhet som bedrivs. Den skadelidande kan därför sägas vara sin egen försäkringsgivare. Det är främst offentliga rättssubjekt, t.ex. staten, och storföretag som antingen låter bli att försäkra sin egendom eller har försäkring med betydligt större självrisk än normalt. Privatpersoner är däremot sällan självförsäkrare, och det anses inte föreligga en självförsäkring om en privatperson, även om han är förmögen, låter bli att försäkra viss egendom.⁷⁷

---

⁷³ Bengtsson, B.: A.a., s. 309f.

⁷⁴ Prop. 1972:5 s. 166.

⁷⁵ Prop. 1972:5 s. 462.

⁷⁶ Bengtsson, B.: A.a., s. 309f.

⁷⁷ NJA II 1978 s. 72.

Ett exempel på överfallsskydd finns i Folksams hem- och villaförsäkring gällande från den 1 januari 2001. Enligt försäkringsvillkoren (p. A61) ersätter Folksam, om den försäkrade utsätts för misshandel eller annat uppsåtligt våld, genom överfallsskyddet det skadestånd för personskada som vederbörande har rätt till enligt 1 och 5 kap. skadeståndslagen. Skyddet gäller i privatlivet och inte för något som har samband med den försäkrades arbete, annan förvärvsverksamhet eller tjänsteutövning. Undantag från överfallsskyddet gäller när den försäkrade skadas av någon sambo eller skadas i samband med att han eller hon begår en uppsåtlig straffbar gärning. Vidare gäller skyddet inte då den som skadas är påverkad av ett berusningsmedel såvida vederbörande inte kan visa att skadan saknar samband med denna påverkan, och inte heller gäller skyddet då den försäkrade utan skälig anledning utsatt sig för risken att skadas. I de sistnämnda två fallen gäller överfallsskyddet dock om det är fråga om våldtäkt eller annat sexuellt tvång som ju är brottsliga gärningar (p. A62). Skadeståndet är maximerat till 500 000 kr vid varje skadetillfälle (p. A64), och liksom vid ansvarsförsäkring gäller en grundsjälvrisk på 1 200 kr vid varje skadetillfälle (p. A3). Den som vill ha ersättning från Folksam måste polisanmäla skadehändelsen och stämma gärningsmannen på skadestånd om bolaget begär det (p. A63).

Olycksfallsförsäkring är en annan typ av försäkring som är av intresse i detta sammanhang. Som exempel kan nämnas något om villkoren i Trygg-Hansas olycksfallsförsäkring (allmänna villkor 1997:1). De bokstäver och siffror som anges avser punkter i dessa villkor. Endast de försäkringsmoment i de allmänna villkoren som anges på ett utfärdat försäkringsbrev omfattas av försäkringen (A5). När det gäller olycksfallsskada ersätter försäkringen bl.a. en kroppsskada som den försäkrade ofrivilligt drabbas av genom en plötslig yttre händelse, nämligen ett yttre våld mot kroppen (B1). De kostnader som ersätts är vissa läkekostnader (B2.1), tandskadekostnader (B2.2.) och resekostnader i samband med vård och behandling enligt läkarföreskrifter (B2.3). Vidare ersätts bl.a. medicinsk invaliditet (B5) samt sveda och värk (C1) och ekonomisk invaliditet (C2). Ett antal begränsningar finns i försäkringens giltighet. Den gäller t.ex. inte om den försäkrade har uppnått 18 års ålder såvida han eller hon utför eller medverkar till brottslig handling som kan leda till fängelse. Inte heller gäller försäkringen om den försäkrade är påverkad av alkohol, narkotika e.dyl. om skadehändelsen är en direkt följd av denna påverkan. Detsamma gäller då den försäkrade vid skadan antas ha varit under påverkan av en allvarlig psykisk störning (30 kap. 6 § brottsbalken, F3). Andra undantag finns bl.a. för krigstillstånd (F2), deltagande i sport eller idrott (F4) och vid vissa flygningar (F5). Vid olycksfallsförsäkring gäller till skillnad från överfallsskyddet att skadan kan ha vållats genom oaktsamhet av någon annan än den skadelidande, och denne kan då vara skyddad även av skadevållarens ansvarsförsäkring.

4.6.2. Brottsskadeersättning

Till rekvisitet ”övriga omständigheter” hör också möjligheten till ersättning enligt brottsskadelagen (1978:413).⁷⁸ Enligt 1 § i brottsskadelagen gäller lagen ersättning av statsmedel för skada som orsakats genom brott, s.k. brottsskadeersättning. Enligt Brottsoffermyndigheten krävs följande för att skadan skall anses ha uppkommit genom brott. Om gärningsmannen är känd krävs för ersättning antingen en fällande dom eller att åklagaren har beslutat att underlåta åtal. Om den misstänkte har avlidit innan skuldfrågan har avgjorts räcker det för ersättning att den misstänkte har erkänt under förundersökningen eller att det av utredningen på annat sätt klart framgår att han begått brottet. Detsamma gäller också när den misstänkte är straffmyndig, dvs. under 15 år, men i vissa fall krävs bevistalan för att fastställa om den underårige har begått gärningen. Om gärningsmannen är okänd bedömer Brottsoffermyndigheten själv om den som ansöker om ersättning har skadats genom brott och då används förundersökningshandlingar, medicinsk dokumentation samt uppgifter från sökanden. För att ersättning skall betalas ut krävs övervägande sannolikhet för att skadorna orsakats genom brott.⁷⁹

Brottsskadeersättning lämnas för personskada och bestäms då enligt 5 kap. 1-5 §§ skadeståndslagen (2 § och 5 § brottsskadelagen). När det gäller sakskada betalas sådan ersättning då brottet begåtts av någon som var intagen i kriminalvårdsanstalt eller häktad eller intagen för vård enligt vissa bestämmelser som gäller unga personer eller missbrukare (3 §). Ersättningen bestäms då enligt 5 kap. 7 § skadeståndslagen (5 § brottsskadelagen). För sakskada och ren förmögenhetsskada kan ersättning betalas också i annat fall än enligt 3 § om ersättningen framstår som särskilt angelägen, t.ex. då den skadelidandes möjligheter att försörja sig har allvarligt äventyrats genom skadan (4 §). När brottsskadeersättning skall bestämmas avräknas i stor omfattning ersättning som den skadelidande kan få från annat håll. Till en början avräknas enligt 6 § ersättning som har betalats av skadevållaren eller som denne, enligt vad man bedömer, har förmåga att betala. Också skadestånd som betalats eller kan betalas av någon annan skall avräknas, vilket kan inträffa t.ex. när skadevållarens arbetsgivare är skadeståndsskyldig.⁸⁰ Vidare avräknas enligt 7 § annan ersättning som den skadelidande har rätt till på grund av skadan. Här är det framför allt fråga om försäkringsersättning, och det gäller både vid skadeförsäkring och individuell summaförsäkring, vid vilken ett visst ersättningsbelopp har bestämts på förhand oberoende av hur stor den verkliga förlusten är. Det sistnämnda kan vara fallet vid olycksfallsförsäkring.⁸¹ Ersättning som t.ex. vid livförsäkring motsvarar ett sparande på den skadelidandes sida avräknas dock inte. I 8 § sägs att, om skada på egendom drabbar en självförsäkrare,

---

⁷⁸ Bengtsson, B.: A.a., s. 310.

⁷⁹ Brottsoffermyndighetens referatsamling år 2000, s. 9.

⁸⁰ NJA II 1978 s. 70.

⁸¹ Bengtsson, B.: A.a., s. 246.

brottsskadeersättningen minskas med det belopp som skulle ha betalats från en försäkring med normal självrisk som skulle ha tagits i ett försäkringsbolag.⁸² Brottsskadeersättningen kan i vissa fall jämkas (9 §), t.ex. då den skadelidande uppsåtligt eller av oaktsamhet ökat skaderisken. I regel avräknas enligt 10 § från ersättningen ett självriskbelopp, som för närvarande är 1000 kr.⁸³ Ärenden om brottsskadeersättning prövas av Brottsoffermyndigheten (12 §), som inte är bunden av en domstolsdom beträffande skadehändelsen. Ersättningen bestäms dock oftast till samma belopp som i domen.⁸⁴ Till sist kan påpekas att om sådan ersättning utgår inträder staten intill det utgivna beloppet i den skadelidandes rätt till skadestånd till den del detta inte har avräknats när ersättning bestämts (17 §).

Ett intressant rättsfall, NJA 1990 s. 196, belyser brottsskadeersättningens betydelse vid jämkning av skadestånd. Det var visserligen fråga om jämkning enligt 6 kap. 2 § skadeståndslagen, men avgörandet har intresse även när det gäller jämkning enligt 2 kap. 2 §. En 25-årig man dömdes genom dom 1985 till 4 månaders fängelse för misshandel bestående i att han tilldelat en man, född 1953, två knytnävsslag i vänstra tinningen. Detta orsakade bl.a. vänstersidiga blodutgjutningar i skallen och brott i tinningsregionen. Domen vann laga kraft, och skadestandsfrågan avgjordes senare. Den skadelidande yrkade skadestånd i norska eller svenska kr för förlorad arbetsförtjänst, sveda och värk, lyte och men m.m. med belopp som, när målet kom till HD, var över 600 000 kr. Skadevällaren medgav att han var skadeståndsskyldig men yrkade att beloppet skulle jämkas enligt 6 kap. 2 § skadeståndslagen. I HD framkom följande om parterna. Den skadelidande hade drabbats av livslång invaliditet, som i den yrkesmässiga delen närmade sig 100 % och i den medicinska minst 30 %. Skadevällaren, som dömts för brott tre gånger, studerade vid Karlstads högskola och hade studieskulder på 140 000 kr samt banklån på 50 000 kr. HD jämkade skadeståndet till 200 000 norska kr med i huvudsak följande domskäl. Med hänsyn till skadevällarens ekonomi skulle skyldighet att utge fullt skadestånd vara oskäligt betungande för honom. Den skadelidande kunde väntas få brottsskadeersättning i den mån han inte kunde erhålla skadestånd av skadevällaren. Ersättningen skulle inte understiga vad som skulle utdömas i skadestånd enligt den skadelidandes yrkande. Dennes behov av ersättning var därför inte något hinder för jämkning av skadeståndet. Mot jämkning av skadeståndet talade att skadeståndskravet gällde personskada tillfogad genom misshandel. Även när den skadelidande kunde räkna med brottsskadeersättning kunde jämkning vid våldsbrott av detta slag te sig betänkelig från preventionssynpunkt och ibland direkt stötande. Som huvudregel borde skadestånd inte nedsättas vid sådana brott. Misshandeln hade varit provocerad men inte grov, och den uppkomna skadan hade inte varit oförutsebar men fått betydligt allvarigare följder än som brukade vara

---

⁸² NJA II 1978 s. 72.

⁸³ Brottsoffermyndighetens referatsamling år 2000, s. 23.

⁸⁴ Brottsoffermyndighetens referatsamling år 2000, s. 9.

fallet vid sådan misshandel. Det yrkade skadeståndsbeloppet var ovanligt stort för en personskada, och det var väsentligt för skadevållarens definitiva återanpassning att han inte drabbades av en så omfattande skadeståndsskyldighet.

Det resonemang HD fört kan säkert användas även vid jämkning enligt 2 kap. 2 § skadeståndslagen i en liknande situation när skadevållaren är 15-17 år gammal.

4.6.3. Allmänna synpunkter

Bertil Bengtsson har framfört följande synpunkter i denna del. Större skadestånd drabbar i allmänhet skadegöraren hårt, och det finns vid intresseavvägningen starka skäl att fästa stor vikt vid om den skadelidandes intresse tillgodoses på annat sätt än genom skadestånd, särskilt genom försäkring eller brottsskadeersättning. Undantag bör naturligtvis göras när ojämkat skadestånd kan ha preventiv effekt eller vara påkallad av allmänhetens inställning, men sådana omständigheter lär bara ha betydelse vid vissa uppsåtliga handlingar. Annars kan det vara berättigat att låta det väga tungt att den skadelidande har goda ersättningsmöjligheter. Eftersom det i denna situation är skadevållarens intresse som väsentligen står på spel bör stor hänsyn tas till denne. Det som sagts innebär att man i bedömningen enligt 2 kap. 2 § skadeståndslagen på flera punkter skulle vara något mildare än motiven 1972 förutsåg. När det gäller personskada skulle oförsäkrade personers ansvar i flertalet fall nedsättas eller falla bort, och detsamma skulle gälla i många sakskadefall, bl.a. då skadan kan ersättas genom försäkring eller det föreligger självförsäkring. Bara vid mera allvarliga brott, t.ex. uppsåtlig skadegörelse, skulle skadestånd dömas ut när den skadelidande får ersättning på annat vis, och då bör faktorer som leder till jämkning enligt 6 kap. 2 § skadeståndslagen väga ännu tyngre när det är fråga om skadeståndskrav mot barn.⁸⁵

4.6.4. Sammanfattning

Allmänt kan om rekvisitet ”övriga omständigheter” sägas att det, såsom framgått av redogörelsen här, i stort sett rör sig om hänsynen till den skadelidandes ersättningsbehov. Vad denne kan få i skadeersättning från annat håll har stor betydelse när jämningsfrågan avgörs, men det bör framhållas att det aldrig är fråga om någon automatisk avräkning utan om en omständighet bland andra som kommer med i bedömningen. Även när den skadelidande kan bli helt tillgodosedd t.ex. genom brottsskadeersättning kan skadevållaren bli skyldig att betala ett större eller mindre skadestånd beroende på hur allvarligt det begångna brottet är. Skulle brottsskadeersättning då ha utbetalats utan att skadeståndet avräknats inträder såsom nämnts staten i den skadelidandes rätt till skadestånd. I en

---

⁸⁵ Bengtsson, B.: A.a., s. 310f.

sådan situation blir annat än den skadelidandes intresse avgörande i jämkningsfrågan, t.ex. beskaffenheten av den skadegörande handlingen och skadevållarens ekonomi.

5. Avslutande synpunkter

Såsom framgår av redogörelsen under avsnitt 4.1. är förutsättningarna för att skadeståndsskyldighet överhuvudtaget skall föreligga annorlunda för barn än för vuxna. När det gäller barn använder man inte det culpabegrepp som tillämpas beträffande vuxna och som traditionellt sett inneburit att man jämfört med hur en ”bonus pater familias” hade betett sig i den situation där skadan inträffat. Detta sätt att fastställa culpa anses visserligen numera vara omodernt, men resonemanget är ändå inte ointressant när man bedömer vilka krav som skall ställas på en persons handlande. Man kan då tycka att man borde resonera på samma sätt ifråga om barn och vid culpabedömningen göra en jämförelse med vad man kan fordra av barn i den ålder och den situation som är aktuell. Detta föreslog skadeståndskommittén, men departementschefen föredrog en mera objektiv culpabedömning som liknade den som görs beträffande vuxna, med undantag för de minsta barnen. Resultatet har blivit att barn upp till 3-4 års ålder regelmässigt inte kan anses vara vållande enligt 2 kap. 2 § skadeståndslagen och alltså inte kan vara skadeståndsskyldiga medan en 5-åring kan förpliktas att betala skadestånd om han t.ex. i en trafiksituation inte betett sig som en vuxen borde ha gjort. Att ett sådant barn kan bli skadeståndsskyldigt på grund av en lindrig trafikovarsamhet kan vara svårt att förstå för folk i allmänhet, och detta förefaller inte tillfredsställande.

Det är angeläget att rättstillämpningen stämmer med den allmänna rättsuppfattningen, och det är därför inte likgiltigt om begränsningen av barns skadeståndsansvar görs vid vållandebedömningen eller vid skälighetsbedömningen enligt 2 kap. 2 § skadeståndslagen. Det skulle enligt min mening vara egendomligt om man t.ex. ansåg att alla barn oavsett ålder kan vara vårdslösa men jämkade skadeståndet till noll kronor för små barn. Det skulle inte heller vara lyckat att göra tvärtom, nämligen att vara mycket försiktig vid vållandebedömningen så att även äldre barn i stor utsträckning inte ansågs vara oaktsamma. Detta skulle ju helt strida mot departementschefens uppfattning i propositionen till skadeståndslagen. Det är tydligt att anledningen till att han ville ha en objektiv vållandebedömning för barn var det utbredda bruket av ansvarsförsäkring. Hans mening var att det aldrig var oskäligt mot det skadevållande barnet att låta ansvarsförsäkringen betala skadeståndet, och detta gäller även små barn.

Ett problem är att ansvarsförsäkringen inte riktigt stämmer överens med traditionella skadeståndsrättsliga principer. Det visar sig också att dessa ibland skiljer sig från ansvarsförsäkringens villkor. Försäkringsbolagen ersätter t.ex. i stor utsträckning skador som vållas av så små barn att de inte är lagligen skadeståndsskyldiga. Om man ändå bortser från principerna och försöker ordna saken så praktiskt som möjligt skulle det kanske vara bäst om man kunde låta ansvarsförsäkringen helt och hållet täcka skador som barn orsakar, närmast då de skador som orsakas av vårdslöshet. Då skulle

det emellertid vara nödvändigt att ha obligatorisk ansvarsförsäkring, men detta blir säkert inte aktuellt. Mot ett obligatorium talade enligt departementschefen att det skulle krävas en stor administration, men detta är inte den enda nackdelen. Om det är obligatoriskt att ha ansvarsförsäkring för barn måste alla vårdnadshavare betala försäkringspremien, men det kommer säkert alltid att finnas de som inte vill eller har råd att betala. Man får då försöka tvinga dem att göra detta, men det går inte att få ut något från den som inte har några tillgångar. Det uppstår då en kostnad för försäkringsbolaget som någon annan måste betala, och det lär bli de försäkringstagare som fullgjort sina skyldigheter. Kvar finns också frågan hur man skall se på uppsåtliga handlingar. Det skulle nog vara stötande att låta ansvarsförsäkringen täcka skador som orsakats genom brott av t.ex. 15-17-åringar. Ett obligatoriskt system är alltså svårt att förklara av flera skäl.

Bertil Bengtsson har rekommenderat att man ifråga om barn som är något äldre än 3-4 år skall ta hänsyn till deras bristande mognad vid vållandebedömningen. Det skulle annars bli en skarp gräns mellan de minsta barnen, som aldrig anses vara vållande till skador, och något större barn som vid vållandeprövningen betraktas mera som vuxna. Bengtssons uppfattning är i och för sig tilltalande men den medför komplikationer för de barn som är ansvarsförsäkrade. Försäkringsbolagen ersätter enligt ett vanligt villkor i denna försäkring skador som orsakas av barn som är så små att de normalt inte kan bli skadeståndsskyldiga, och gränsen brukar anges vara 4 år. Ersättning betalas alltså även om ett sådant barn inte är vållande enligt en rättslig bedömning, men det är långt ifrån säkert att försäkringsbolagen skulle inta samma ståndpunkt om ett barn i t.ex. 7-8 årsåldern orsakade en skada men inte ansågs vållande enligt en mera individuell bedömning än den som tillämpas efter skadeståndslagens tillkomst. I så fall skulle bolagen kanske ompröva sin inställning även när det gäller de minsta barnen med risk att ansvarsförsäkringarna överhuvudtaget skulle täcka skador av barn i betydligt mindre utsträckning än nu. Detta är naturligtvis inte önskvärt, och Bengtssons rekommendation bör därför inte följas.

Sammanfattningsvis förefaller den rättsliga regleringen av barns skadeståndsskyldighet att vara tillfredsställande även om principiella invändningar kan riktas särskilt mot skillnaden i bedömning mellan de minsta barnen och de något äldre barnen. Att reglerna tycks fungera väl beror emellertid inte så mycket på det rättsliga systemet som på att försäkringsbolagen genom ansvarsförsäkringen frivilligt tagit på sig en stor del av ersättningsansvaret för skador som barn förorsakat. Eftersom större delen av befolkningen har sådan försäkring skyddas skadelidande i stor utsträckning utan att den rättsliga apparaten behöver tas i anspråk. När det gäller tolkningen av jämningsregeln i 2 kap. 2 § skadeståndslagen kan man allmänt säga att bedömningen när det gäller oförsäkrade barn är mindre sträng mot skadevållaren än den var före lagens tillkomst. Detsamma gäller i hög grad ungdomar mellan 15 och 18 år, som tidigare hade obegränsat skadeståndsansvar men numera ofta får åtnjuta jämkning även då de uppsåtligen förorsakat skador.

Käll- och Litteraturförteckning

Offentligt tryck

NJA II 1975
NJA II 1978
Prop. 1972:5
SOU 1963:33

Litteratur

- Beckman, Nils   Barns skadeståndsskyldighet i Försäkrings-
juridiska Föreningens publikation nr 7
- Bengtsson, Bertil   Om jämkning av skadestånd, 1982
- Bengtsson, Bertil   Svensk rättspraxis. Skadestånd utom
kontraktsförhållanden 1976-1979,
SvJT 1981 s. 519
- Bengtsson, Bertil m.fl.   Skadestånd. Lagstiftning och praxis med
kommentarer, 1985
- Dahlman, Christian   Konkurrerande culpakriterier, 2000
- Dufwa, Bill W   Flera skadeståndsskyldiga, del II, 1993
- Hellner, Jan   Skadeståndsrätt, 5:e uppl., 1995
- Jareborg, Nils   Straffrättens ansvarslära, 1994
- Karlgren, Hjalmar   Skadeståndsrätt, 5:e uppl., 1972
- Larsson, Marie-Louise   Hem- och Villaförsäkring – tolkning och
tillämpning, 1988
- Nordenson, Ulf   Översikt av svensk rätt beträffande
skadeståndsansvar för barn och deras föräldrar,
bilaga 1 till SOU 1963:33
- Strahl, Ivar   Om barns skadeståndsskyldighet,
SvJT 1971 s. 22

Brottsoffermyndighetens referatsamling år 2000

Rättsfallsförteckning

Försäkringsjuridiska Föreningens rättsfalls- samling

FFR 1949:316
FFR 1976 s. 137

Nytt juridiskt arkiv

NJA 1932 s. 724
NJA 1935 s. 446
NJA 1945 s. 197
NJA 1932 s. 724
NJA 1948 s. 324 II
NJA 1948 s. 342 I
NJA 1948 s. 342 II
NJA 1948 s. 489
NJA 1949 C 608
NJA 1949 s. 617
NJA 1949 C 866
NJA 1960 s. 599
NJA 1966 s. 70
NJA 1974 s. 585
NJA 1976 s. 121
NJA 1977 s. 186
NJA 1979 s. 581
NJA 1993 s. 727

Rättsfall från hovrätterna

RH 1991:2

Svensk Juristtidning

SvJT 1951 rf s. 496

Rättsfall Försäkring och Skadestånd

RFS 1985:5